31 Mart İsyanı

Ecvet Güresin

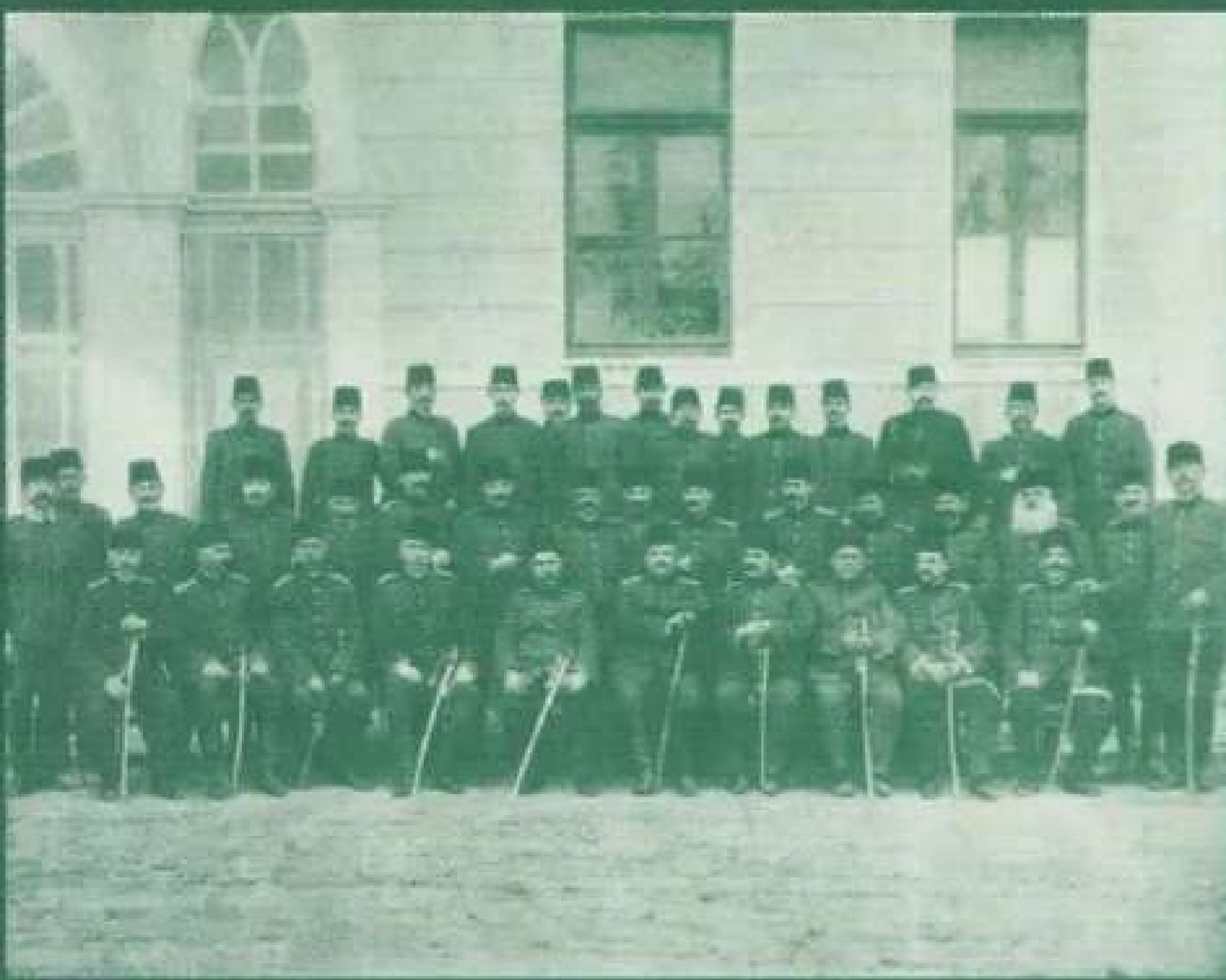

Cumhuriyet'in okurlarına armağanıdır. Parayla satılmaz.

Cumhuriyet

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Mart 1998

31 MART İSYANI

ECVET GÜRESİN

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

GİRİŞ

31 Mart'ı hazırlayan nedenler üzerinde çeşitli görüşler vardır. Kimine göre olay doğrudan doğruya İttihat ve Terakki tarafından tertiplenmiştir. Mesela Mizancı Murat Bey bu iddiadadır. Ona dayanarak olayı inceleyenler de böyle iddiaları ortaya sürmüşlerdir. Kimine göre hürriyetin anarşi haline getirilmesi, İttihat ve Terakki'cilerin yanlış tutumu isyanda rol oynamıştır. Kimine göre ise 31 Mart'ta Yahudilerin, Masonların tertibini aramak gerekir. Ayrıca İttihatçılar arasında tertip suçunu Abdülhamid'e yükleyenler de vardır.

31 Mart'ı eğer soyut olarak ele alırsak, Kabakçı Mustafa ve Patrona Halil ayaklanmalarıyla belki benzerlikler buluruz. Ancak olay derinliğine ve genişliğine incelendiği zaman görülmektedir ki o, nasıl tertiplenmiş olursa olsun, tipik bir gericilik ayaklanmasıdır. Gerici örgütlenmenin sonucu da devleti tam şer'i düzene sokmak teşebbüsüdür. Ordu tarafından bastırılmıştır ama kökü kazınabilmiş değildir. Nitekim aynı teşebbüsleri başka biçimde Menemen'de görürüz, amaç sonradan değişmiş olsa da Şeyh Sait'te görürüz. Milli Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Anadolu yine küçük çaplı ayaklanmalara sahne olmuştur ve asıl önemlisi 1950'den sonra Saidi Kürdi'nin çok değişik olan fakat günümüzdeki gelişmelerin temelini atan çabalarla o günler arasındaki bağlantı ilgi çekicidir.

Bütün bu bağlantılar ve paralellikler elbette ki sadece bir partinin, bir grubun tertibine bağlanamaz. Olayların nedenini içerde ararken, içeriye etki yapan dış etkenler üzerinde de durmak ve konuyu iki yönlü olarak ele almak gerekir. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nda belli bir dönemden sonra iç çekişme ve zıtlaşmalar, saray koridorlarında sürüp giden kavgalar, içerden olduğu kadar sınır dışından gelen etkilerle de alevlenmiş, yön almıştır. 31 Mart işte bunlardan biridir.

31 MART ÖNCESİ

II'nci Abdülhamid'in tahta çıkışından az sonra başlayarak 1908'e kadar geçen süre Osmanlı Devleti'nin tarihinde istibdat dönemi olarak anılır. Gerçekten Abdülhamid, Meclis'i feshettikten sonra tam bir terör rejimi kurmuş, sansür basını baskı altında tutarken hafiyelik, adam satın almalar, almış yürümüştür. Bu dönemde istibdatla birlikte yobazlık atbaşı gider.

Konuya biraz açıklık vermek için dönemin kısaca üzerinde durmak yararlı olacaktır:

1'İNCİ MEŞRUTİYET VE SONRASI

Birinci Meşrutiyet Tanzimat'ın bir sonucu idi. Gerçekten 1876 Anayasası'nda Tanzimat daha doğrusu Batı'ya açılma fikri temelleşmiştir. Bu bakımdan Birinci Meşrutiyet'e milli bir tepkidir denilemez. Olsa olsa verilecek isim onun bir "ıslahatçılık hareketi" olduğudur. Bu ıslahatçı hareketi ise o zamanların çeşitli fikir akımları beslemiştir.

Birinci Meşrutiyet'le Tanzimat dönemi arasındaki fikir akımlarını üç kısma ayırabiliriz.

Birinci "İslamcılık" akımıdır.

İslamcılık akımı Osmanlı Devleti'ni din birliğine dayandırmak ve bu yolla kurtarmak istemektedir. Panislamistlere göre Osmanlı Devleti'nin dayandığı toplum özdeş olmayan bir toplumdur. Bu toplumda sos-

yal ve siyasi birliğin teşekkülü ancak devletin İslami esaslara yönelmesiyle daha doğrusu bir İslam birliğinin yaratılmasıyla mümkün olabilir. İslam birliğinin yaratılmasında ise başlıca etken hilafet müessesesidir. Hilafet müessesesi sağlamlaştıkça bütün İslam âlemi Osmanlı bayrağı altında toplanacak ve devlet düveli muazzama karşısında eski kudretini bulabilecektir.

İslamcılık akımı aslında saraya ve özellikle II'nci Abdülhamid'e kendi çıkarlarını korumak ve sağlamak bakımından da uygun geliyordu.

Sultan Hamid Müslümanları hilafet kanadı altında birleştirerek hem Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde kuvvetini elde tutacak, hem de yabancı ülkelerin müdahalelerine karşı İslam birliğini harekete geçirebilecekti. İslamcılık ütopyası yalnız ilmiye sınıfına değil, daha sonra Jön Türklerden bazılarına da en uygun olarak görünmüştür. Kimi gerçekten başka çare düşünemedikleri için bu akıma sarıldılar, kimi İslamcılıkla sarayın hoşuna gidilebileceğini hesapladı. Ne var ki ister ütopya, ister hesapçılık olsun İslamcılık ve hele Panislamizm Osmanlı toplumunda ne birliği sağlayabildi, ne sosyal bünye içine düştüğü sarsıntılardan kurtuldu, ne de düveli muazzama karşısında devleti kudret sahibi yapabildi. Aksine bu akım kutuplaşma ve parçalanmaları, arkasında müdahaleleri körükledi.

Akımlardan ikincisi "Osmanlıcılık"tır. Osmanlıcılık aslında Tanzimat döneminin fikir akımıdır. Dışa dönük olmak isteyen, dışla ilişkisi bulunan Osmanlı-

cılık karma toplumu savunur siyasi ve hukuki eşitlik sağlandığı zaman bu toplumun bir millet bütünlüğü kazanacağını hayal eder. Onlara göre kişiler arasında dil, din, ırk farkı gözetilir. Siyasi haklardan eşit olarak faydalanamadıkları içindir ki Osmanlı Devleti gün geçtikçe kötülemiş, dağılmaya doğru gitmiştir. Osmanlıcılar liberal görünürler, ancak siyasi alanda Batı demokrasilerine özenen liberalizmin iktisadi alandaki sonuçlarını ve eşitliği sağlayıp sağlamayacağını pek düşünmezler, ya da düşündürülmezler.

Osmanlıcılık zamanla "Yeni Osmanlılar", "Genç Osmanlılar" ismine dönüşecek ve gerek I'inci Meşrutiyet'in gerekse II'nci Meşrutiyet'in hazırlanmasında etkili olacaktır. Yeni Osmanlıların ya da sadece Osmanlıcıların düşüncelerini burada ayrı ayrı incelemek gereksiz. Ancak bir fikir vermek için o zamanki yazılara kısaca değinebiliriz. Mesela, Paris'ta sürgünde yaşayan Ali Suavi, Ulûm gazetesinde halk egemenliğinden söz etmektedir. Ziya Paşa ise yeni bir anayasanın yapılmasını savunur ve milletin vekillerini seçmesini ısrarla ileri sürerken Türklere J. J. Rousseau'yu tanıtmaya çalışır. İslamcılık tezine de yatkın olan Namık Kemal'in yıldızı Montesquieu'dır. Londra'da yayınladığı Hürriyet'te "Hâkimiyet-i Ahali"li makaleler yazmıştır.

Üçüncü akıma "Türkçülük" adı veriliyor. İslamcılığın ve Osmanlıcılığın birlik sağlayamaması karşısında beliren bu fikir akımı toplumu yeni ülküye bağ-

lamak ister. Türkçülerin düşündüğü, "Türk milletini" Osmanlı Devleti'nin temeli yapmaktır. Bu temel sadece devletin sınırları içindeki Türklerle değil, sınır dışındaki Türklerin de katılmasıyla sağlamlaştırılacak ve büyük Türk birliği kurulacaktır. Bütün bu fikir cereyanları soyut bir takım kavram olarak birbiriyle çatışmış ve savunucular temele inmeden Osmanlı Devleti'ni kurtaracak çareleri araştırmışlardır. Tabii aramalar ve araştırmalar kitlenin dışında cereyan etmiştir. Aslında gittikçe fakirleşen büyük kitle yaşamından hoşnut değildir. Ama bu hoşnutsuzluğun nedenlerini de bilmemektedir. Zaman olmuş, durumu asrileşme nedenine bağlamış ve ona dayanarak isyanı bile göze almıştır. Zaman olmuş yukardaki kavgaları, çekişmeleri anlamsız bakışlarla seyretmiştir.

İşte bütün bu fikir cereyanları ve halkın hoşnutsuzluğu, 10-11 Mayıs 1876 softalar kıyamına ve 1876 yılının 30 Mayısı'ndaki Abdülaziz'in tahttan indirilmesine gelir dayanır.

V. Murat'ın tahta çıktığı günlerin yıldızı, Vükelâ Meclisi'ndeki Ahmet Mithat Paşa, gayesi ise Kanunu Esasi'dir.

Pek kısa geçen bu karışık günlerin sonu, 93 gün padişahlık edip ruhi sarsıntı geçiren V. Murat'ın da hali ve Kanunu Esasî ilanını vaat eden Abdülhamid II'nin 19 Ağustos 1283'te tahta çıkarılmasıdır.

Abdülhamid, 113'üncü maddesini bütün itirazlara rağmen eklediği Kanunu Esasi'yi 23 Aralık 1876

günü ilan etti ve Ahmet Mithat Paşa da sadrazam oldu. Henüz seçim kanunu bulunmadığı için yapılan seçimler "Talimatı Muvakkate" ile düzenlendi. Millet Meclisi ise, ilk devrede 3.5 ay, ikinci devrede de 2.5 ay toplanabildi.

İSTİBDAT

1908 İkinci Meşrutiyeti'ne dayanacak 30 yılı aşkın (31.5) istibdat dönemi, 19 Mart 1878'de, Abdülhamid'in "fevkalade haller" ve "halkın ehliyetsizliği" gerekçeleriyle Meclisi Meb'usanı dağıtmasıyla başlar. Bu dönemin ilk kurbanı Mithat Paşa'dır. Padişahın kanuna eklettiği anayasa maddesiyle tutuklanır, sonra Taif'te öldürülür.

Abdülhamid, kendini tahta çıkartanların hepsini, Abdülaziz'in katili olarak görmektedir. Ziya Paşa, Rüştü Paşa, Namık Kemal sürgünden sürgüne dolaştırılır. Herkes bir hain, herkes bir jurnalcidir.

Abdülhamid davranışını şöyle açıklar: "Milleti ikna ederek ve hürriyet müesseseleri açarak ıslahat yapmaya çalışan pederim Abdülmecid'in yolundan gitmekle yanılmışım. Bundan sonra ceddim Sultan Mahmut'un yolundan gideceğim. Onun gibi ben de anlıyorum ki, Cenabı Hakkın, korunmasını bana tevdi ettiği milletleri, kuvvetten başka hiçbir şeyle yürütmek kabil olmayacak..."

İSTİBDADIN TEPKİSİ

İstibdat ve baskı rejimi elbette direnmeyi geliştirecek, hatta bu direnme nazari olarak politika yapmaması düşünülen askerler arasına da girecekti. Nitekim Jön Türkler faaliyetini, 3. Ordu subayları arasındaki gizli örgütlenme izledi. Örgütlenme, Abdülhamid rejimini yıkmak, Birinci Meşrutiyetin anayasasını yürürlüğe koymak, imparatorluğu diriltmek, farklılıkları önlemek amacını güdüyordu. Aslında subayların kurduğu cemiyet 1906 yılında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle işbirliğindeydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti önceleri Türkiye içinde gizli bir teşkilat ve bir ihtilal komitesiydi. Amacına silah yoluyla varmak istiyordu.

CEMİYET VE JÖN TÜRKLER

Cemiyetin açık çalışan kolu Paris'teki Jön Türklerdir. İzlenen yol "Genç Osmanlılar" yoludur ve Namık Kemal'e bağlanmaktadır. 1908 Mayıs'ında büyük devletlerin Makedonya'daki mümessillerine verilmiş bir bildiride cemiyetin amacı şöyle anlatılır:

"Gerek Makedonya'da olsun, gerek Osmanlı memleketinin diğer yerlerinde bulunsun, Osmanlılar, mezhep, cins farkı olmaksızın kardeştirler. Memleketin yüksek ve müşterek menfaatleri karşısında ne Hı-

ristiyan vardır ne Müslüman. Osmanlıdan başka bir şey yoktur. Hepsinin de menfaatleri, emelleri ve kaderleri müşterek ve aynıdır. Bu bakımdan bütün gayretlerimizi uğruna vakf ve hasrettiğimiz programımız Osmanlı namı altında vatanın bütün evlatlarının ittihadından ibarettir. Maksadımız da padişahın zulüm ve istibdadından kurtularak hüriyet, terakki ve medeniyet nimetlerine nail olmaktır."

Aslına bakılırsa, bu çok yumuşak bildirinin altında İttihat ve Terakki'nin idealizmle birleşen sertliği ve gizliliği yatar. Gerçekten parti, gerek fedaileriyle, gerekse yargılandırma ve cezalandırma fonksiyonlarıyla bir amansız ihtilal teşekkülüdür. Cemiyetin sırlarını ifşa edeni, ya da cemiyete karşı başka sebeplerle hiyanet suçu işleyeni gözünü kırpmadan öldürür. Cemiyetin maksadının yerine getirilmesi için verdiği vazifeleri yapmaktan çekinenleri de ortadan kaldırır. Hatta daha da ileri giderek, cemiyetin manevi şahsiyetine ya da üyelerine karşı girişilen hareketleri ölümle cezalandırır. Fakat o dönemde istibdat öylesine baskılı idi ki, cemiyetin öldürücülüğü ve siyasi parti anlayışından değişik olan kuruluşu halk arasında olumsuz değil, aksine olumlu etki yapmış ve kamuoyu cemiyete karşı korkuyla karışık bir sevgi duymuştur. Dolayısıyla Selanik Posta Telgraf Başkatibi Talât Bey'in önayak olduğu örgüt çığ gibi büyümüştür.

DIŞTAKİ DURUM

"Bu sırada düveli muazzama denilen Avrupa büyük devletlerinin başta Rusya ve İngiltere olduğu halde Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak teşebbüsü yeniden canlanmıştı. 6 Haziran 1908'de Reval şehrinde İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola arasında bir mülakat yapıldı. Olay halk arasında şiddetli heyecan uyandırdı. Hükümet daha önce büyük devletlerin ıslahat adı altında Makedonya işlerine müdahalesini de kabul etmişti. Böylece emperyalist devletler ıslahat projelerini daha ileri götürmüş oldular. Bu, Rumeli'de üç vilayetimizi elimizden alacakları endişesini yarattı. İşte cemiyet, halkın bu milli heyecanından faydalanmayı bildi, teşkilatını genişletti, tehlikeyi önlemek gerekçesiyle ihtilal hareketini hızlandırdı. Bunun üzerine Abdülhamid, liyakatına güvendiği hafiyelerini Rumeli'ye gönderdi..."

TERS SONUÇ

Gerçekten Abdülhamid'in bu davranışı, sindirme yerine ters sonuç vermiş ve tepki kısa sürede gelişmiştir. Nitekim Niyazi Bey'in (Resneli) dağa çıkışından sonra Hünkâr, askeri tedbirlere başvurmuş ve Birinci Ferik Şemsi Paşa'yı ayaklanmayı önlemekle görevlendirmiştir. Şemsi Paşa, Abdülhamid'e bağlı bir adamdır, serttir. Mücahitleri hizaya getirmeye karar-

lıdır. Ne var ki durumu inceleyip padişaha, yapacaklarını bildiren telgrafı Manastır postanesinden çekip, çıkarken bina önünde teğmen Âtıf (Âtıf Kamçıl) tarafından vurulur, böylece özgürlük hareketine karşı girişilen sindirme, başladığı yerde durur. Bu olaydan sonra padişahın bütün ümidi Tatar Osman Paşa'nın üzerinde toplanır.

Osman Paşa "Manastır ve havalisi fevkalade komiseri" olarak aynı bölgeye gönderilir, emrine redif kuvvetleri verilir. Paşanın görevi kısaca, özgürlük cereyanını önlemektir. Yeni kumandan belki de Şemsi Paşa'dan daha hunharca davranacaktı, lakin karşı taraf bu şatafatlı paşadan hem oldukça pek gözlüydü, hem de daha akıllı. Kolağası Eyüp Sabri, Resneli Niyazi Bey, bir gece evini sardılar, kendisini "cemiyetin misafiri" olarak Resne'ye götürüverdiler. Özgürlükle istibdadın çarpışmasını, ikinci denemede de, yine özgürlük kazanmıştı.

Bütün bunlar olurken bir yandan da Hünkârı yola getirmek için haberler uçuruluyor, meşrutiyet isteğine dair telgraflar birbirini kovalıyordu. Haberlerin ve telgrafların amacı Abdülhamid'i Meşrutiyetin ilanına zorlamaktı. Sonunda da yapılanlar meyvesini verdi ve 10 Temmuz 324 (23 Temmuz 1908) de padişahın arzusu ile Meşrutiyet ilan olundu. Aslında bu, teokratik ve monarşik temele oturmuş bir devlette mutlakiyetin törpülenmesi, anayasa düzenine girilmesiydi. Gerçekten Meşrutiyet geniş sınırlı değildi. Şu var ki bu dar

sınırlar içinde öylesine sınırsız, hatta hukuk kurallarıyla bile çatışan bir siyasi özgürlük anlayışı da geldi ki, müesseseler birbirleriyle sürtüşmeye başladı. Hemen söylemek gerektir ki iç ve dış şartlar, batıdaki gelişmelerin Osmanlı toplumuna, daha doğrusu üst tabakaya olan etkisi, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir dönemece getirmişti. Onu geçmek zorunluydu.

İTTİHAT VE TERAKKİNİN TEREDDÜDÜ

Düveli muazzama Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp yutmak için anlaşmalara giderken Meşrutiyet'in ilanında başrolü oynayan İttihat-Terakki Cemiyeti'nin bu dönemdeki tereddütlü tutumu hem düşündürücüdür, hem de o zamanki anlayışları göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Cemiyet devrimi yaptığı halde nedense geri planda kalmayı ve memleketin idaresini eski ve bilinen devlet adammlarına bırakmayı tercih etmişti. Sokaklarda padişahın paşalarını vuranlar kendilerini yönetim için yeterli mi görmüyorlardı? Yoksa dış tazyikler mi onları ürkütüyordu bilinmez. Belki de kamuoyunu henüz kendileri için hazırlanmış bulmamakta idiler.

Bu konuda çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Mesela Hüseyin Cahit Yalçın o günkü İttihatçıları şöyle tarif eder:

"İttihat ve Terakkinin mensupları resmi hükümet işleri hakkında hiçbir fikir ve tecrübeleri olmadığı için

birden bire hükümet teşkil etseler ne yapacaklarını, idare mekanizmasını nasıl yürüteceklerini bilmezlerdi. Hükümetin başına çıkmayı onların zihinleri almadığı gibi, memleketin de hazmedebilmesi imkânsızdı. Rütbesiz, nişansız, şan ve şöhretsiz bir gencin Vezaret unvanıyla sadrazamlığa çıkmasını, sırmalı nazır üniformasını giyerek bir koltuğa kurulmasını bu memleketin havsalası almazdı... 1908 Temmuz'unda İttihat ve Tearkki Cemiyeti bir posta başkatibi Talât Efendiyi sadrazam ilan edemezdi, buna şartlar ve haller imkân vermezdi... Eğer Meşrutiyet'in ertesi günü halk Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti azalarının Babıaliye birer Nazır olarak geldiklerini görseydi muhakkak bir anarşi çıkardı..."

Hüseyin Cahit Yalçın biraz sonra ise "İttihatçıların sağduyularının, kendilerini hükümet makamlarına gelmekten alıkoyduğunu" söyler ve "sadece vatan uğrunda çalışmak için böyle yaptılar" der.

Şu var ki, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin geri planda kalışına rağmen, o dönemde sorumluluğu yürütme organına yüklemek mümkün olamamıştır. Geri planda kalmaya ne kadar çalışmış olurlarsa olsunlar, Meşrutiyet'ten Hareket Ordusu'nun gelişine kadar ve tabii sonrasının, bütün sorumluluğu, bu devrimci cemiyetin üzerine yüklenmiştir. Suçlamalar bu bakımdan haklı görülmelidir.

MEŞRUTİYETİN GETİRDİKLERİ

İkinci Meşrutiyet'in ilk safhası 23 Temmuz 1908'den başlar 13 Nisan 1909'a kadar, yani Rumi tarihle 31 Mart'a kadar sürer. İkinci safhanın başlangıcı ise Hareket Ordusu'nun gelişi, Abdülhamid'in taht-tan indirilişidir. Bazı tarihçilere göre bu safha itilaf devletlerinin memleketi işgale başlamalariyle bitmektedir. Aslında İkinci Meşrutiyet'in anarşik bir ortam yaratan ve özgürlüklerin alabildiğine kullanıldığı safhası ilk 9 aydır. Daha sonra hürriyetler oldukça kısıntıya uğramış, sıkıyönetim, Meşrutiyet'in üzerinde daima asılı kalmıştır.

Bu safhada iktidara gelen partiler Abdülhamid'in istibdadına rahmet okutacak marifetlere gidebilmişler, kısacası hürriyet ile baskı rejimi arka arkaya yaşamıştır.

DÜZENİN KARAKTERİ

1876 Kanunu Esasi'sinin kurduğu sistemde hürriyet çağdaş bir anlamda kavuşmuş değildi. Bu bireyci fakat İslam hukukunun çerçevesi içinde düşünülmüş, kabul edilmiş bir meşveret rejimi idi. İkinci Meşrutiyet ise, Kanunu Esasi değişiklikleriyle daha demokratik bir düzene getirme, parlamenter rejimi yerleştirme çabasına girdi. Fransız İhtilali'nden mülhem, tab'ayı şahane yerine vatandaşı yerleştirmek istedi. Ancak yeni düzen bir yandan parti hâkimiyetini ve kamplılaş-

ma kavgalarını arttırırken, öte yandan sosyal yenileşme yerine yalınkat hürriyetin anarşisini de beraberinde getirdi. Bunun böyle olması da tabii idi; zira hürriyet düzeni aslında bir yığın hareketinin sonucu değil, kurtuluşu klasik anlamdaki demokratlaşmada gören bir aydın azınlığının baskılı isteği idi.

Hürriyetin nasıl anlaşıldığı, neden anarşik bir ortama dönüşüldüğünü belirtebilmek için yine merhum Yalçın'ın "Talât Paşa" adlı eserinden şu açıklamaya bakalım:

"Meşrutiyet ilan edildikten sonra memleketin her yanı çılgın bir sarsıntı içinde hüriyet terennüm ediyordu. Hükümet nüfuzu her yerde yıkılıyor, koca imparatorluk baştan başa anarşi içinde kalıyordu. Saray şaşırmış, taşra şaşırmış, zabıta şaşırmış ve halk şaşırmıştı. Ağızlarda bir parola dolaşıyordu: Hürriyet gelmiş! Bazı taraflarda soruyorlardı: Bu hürriyet nedir? Nereden gelmiş?.. Onu, yabancı ülkelerin birinden gelmiş bir rahibe diye tarif edenler görülmüştü..."

FİKİR AKIMLARI

31 Martla nihayet bulan 1. safhayı daha iyi gösterebilmek için zamanın belirli fikir akımlarına, daha doğrusu aydınlarda belirlenmiş fikirlere kısaca temas etmek, bu arada istibdat döneminde Avrupa'daki genç Türklerin ve özellikle Prens Sabahattin Bey'le Ahmet Rıza Bey'in düşündüklerine kısaca göz gezdirmek meseleyi aydınlatmak için faydalı olacaktır.

Prens Sabahattin Bey Abdülhamid'in yeğeniydi, ama sultanın istibdadına da karşıydı. Le Play'in etkisi altında kalmış, bu bakımdan kendisine Le Playen denilmiştir. Prens Sabahattin Bey'in ana düşüncesini aşırı bireycilik, idarede ademi merkeziyetçilik olarak özetlemek mümkündür. Sabahattin Bey'e göre Osmanlı ülkesinde eğitim seviyesi düşüktü. Ekonomik kalkınma için ise özel teşebbüsü geliştirmek gerekti. Ademi merkeziyet sisteminin kurulması yolunda prens, mutlakiyetin meşrutiyete dönüşmesini düşünürdü. Ademi merkeziyet olunca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çeşitli etnik gruplar idareye katılacaklar, böylece Müslüman Türkler için de özel teşebbüs imkânları doğacaktı.

İdealizm akımından etkilenen Sabahattin Bey'in programı gerçekten ilgi çekicidir ve Amerikan sisteminin üzerinde etki yaptığı, düşünceleri incelendiği zaman görülür. Prens ayrıca, siyasi sistem değişikliği hiç değilse sistem üzerinde gerekli rötuşlar yapmak suretiyle ülkelerin hız alabileceği kanaatindedir. Bu arada yine Amerika'dan esinlendiği belli olan ilgi çekici noktalardan biri de Sabahattin Bey'in baskı gruplarını, bir veri olarak ele alması ve ülkenin kalkınmasına yönelecek idealist cemiyetlerin önemli işler göreceğine inanmış bulunmasıdır.

Ademi merkeziyetçi Prens Sabahattin tasarladıklarını yapmak için ihtilale, daha doğrusu Abdülhamid'i devirmeye taraftar görünür. Ancak Prens ihtila-

lin içerde halka dayanarak değil, önce "menfaati menfaatimize uygun" bir büyük devlete dayanarak yapılmasını istemektedir. Prens Sabahattin'in seçtiği ülke İngiltere'dir. Nitekim Prens ilerde böyle maceralara birkaç kez girişmek isteyecek, yabancı yardımıyla Abdülhamid'i devirme projesini uygulamaya çalışacaktır. Ancak bu proje anlaştığı general ve subayların vazgeçmesi üzerine suya düşecektir.

Prens Sabahattin Bey'e karşı Ahmet Rıza Bey'le arkadaşları daha gerçekçi gibi görünürler. Çizgileri tam belirmemiş bir burjuva yönetimi özlemi Ahmet Rıza Bey ve arkadaşlarında kendini belli eder.

Ahmet Rıza ekonomik anlamda liberaldir, fakat liberalizmin aslında bir elit sınıf lehine işlemesi taraftarıdır. Özgürlükçüdür. Fakat özgürlüğün -o zamanki ölçülerine göre- sınırları sadece siyasidir. Önemli olan bir nokta da, şudur ki, Ahmet Rıza Bey ve arkadaşları Osmanlıcılığı ön planda tutarlar, bu bakımdan Prens Sabahattin Bey'e karşı olurlar. A. Rıza Bey'deki Osmanlıcılık anlayışı gerçekte hâkim sınıf anlayışıdır, fakat ismi değişmiştir.

Meseleye bir başka açıdan bakılırsa görülür ki, Jön Türkler heyecan adamlarıdırlar. Kafaları Fransız İhtilâlinin hikâyeleri ile dolmuştur. Üstelik İngiltere'nin eriştiği merhaleyi Jön Türkler tamamen başka biçimde değerlendirmişlerdir. Öte yandan Auguste Comte, o günlerde pozitivizmi ile Batı'yı etkilemekteydi. Ahmet Rıza Bey Osmanlıcılığı Comte felsefesi

içinde önce doğrudan doğruya, sonra da panislâmizm ve pantürkizmden bir şeyler katarak hamur etmek istemiş fakat pek te beceremeyiştir. Ahmet Rıza Bey'in de asıl savunduğu fikir Abdülhamid'in halli ile meselenin de halledileceğidir. Ama bu ünlü Jön Türk zamanla bu fikrini de değiştirecek Abdülhamid devrilmediği halde İstanbul'a gelip politikaya katılacaktır. Genç Türklerden bir ilgi çekici kişi daha şüphesiz Mizancı Murat Bey'dir. Murat Bey, Ahmet Rıza Bey'in karşısındaydi, pantürkist olmak yerine hızlı bir panislamistti. Halife vasıtasıyla bütün Müslümanları yabancı nüfuz ve esaretten kurtarıp, bir araya getirerek bir İslam imparatorluğu kurmayı düşünürdü. Murat Bey'e göre İslam imparatorluğu kurulacaktı ama, yönetimi Türkler elinde kalacaktı. Bu parlak fikirleri savunan Murat Bey sonunda Abdülhamid'le anlaşıp İstanbul'a dönecek ve ilerde 31 Mart hareketlerinde gericiliği destekleyecektir.

Fikir akımlarındaki çeşitlilik elbetteki memleket içinde etkisini yapacak, çıkarlarla birlikte kamplaşmalar genişleyecekti. İttihat ve Terakki Cemiyetleri o zaman devrimci hüviyette idi. Karşısında Prens Sabahattin ve Murat Bey'in temsil ettikleri fikirlerle birlikte tutuculuğun da rol oynadığı bir "Ahrar" Partisi kurulmuşutu. Başta, o zamana göre, ulema kabinesi yürütme görevini yapıyor, parlamentoda memleket içinde ise sınırsız bir hürriyet düzeninin çatışması devam ediyordu.

BASINDAKİ ÇATIŞMA

İkinci Meşrutiyet'in ilanından 31 Mart Olayı'na kadar geçen dönemde basının durumu ve içindeki çatışma önemlidir. İlerde aynı basının Hareket Ordusu'nun gelişinden sonraki tutumuna temas ettiğimiz zaman öyle sanıyoruz ki, durum daha iyi anlaşılacaktır.

Gerçekten bu dönem, "tozdan dumandan ferman okunmaz" bir dönemdir. Dolayısıyla basın, toz kaldırmada önemli rol sahibidir. Önüne gelen gazete çıkartmakta, hürriyete susamışlığın, kinin, ihtirasın velhasıl her şeyin edebiyatını yapmaktadır.

İkinci Meşrutiyet'in belirli gazeteleri, İttihat ve Terakki'yi, yönetimi destekleyen "Tanin", "Şûrayı Ümmet" ile, muhalefetin destekçisi, "Serbesti", "Yeni Gazete", Murat Bey'in yayımladığı "Mizan", yine büyük tiraj yapan ve Ahrar Partisi'nin sözcüsü kabul edilen "İkdam" Ahmet İhsan Bey'in "Serveti Fünun"u ve "Volkan"dır.

Kıbrıslı Derviş Vahdetî'nin seçim günü çıkardığı Volkan, şeriat savunuculuğu ile bu karışık dönemin özellikle karakterini yapan gazetelerden biri olarak sivrilmiş ve sonunda memleketi 31 Mart'a kadar götürmüştür.

İkinci Meşrutiyet'in 10 Temmuz'dan 31 Mart'a kadar olan döneminde ağırlık, muhalif basındadır.

BESLEMELİK

Meşrutiyet basınının niteliklerinden biri ve belki de başlıcası, bu gazetelerden çoğunun bir yerden beslenmesi idi. Saraydan beslenirler, dış çevrelerle temasta olan Şerif Paşa gibi, Amiral Sait Paşa gibi kişilerden beslenirler, ya da İngiliz Gizli Servisi tarafından desteklenirlerdi. Beslenmeler ise birtakım çıkar çarpışmalarını gazetelere aksettiriyor, o günlerde pek moda olan "kirli çamaşır" yayınları halk tarafından ibretle okunuyordu. Bu kirli çamaşır yayınlarından mesela Ahmet Cevdet Bey'le Ahmet İhsan Bey arasındaki tartışma meşhurdur. Hele Tevfik Fikret'le Hüseyin Cahit'in Tanin yüzünden giriştikleri çirkin kavga, kamuoyunun güven duyduğu kişiler tarafından yapıldığı için, büyük ilgi toplamış, fakat aynı zamanda bir güvensizlik, bir inanç yoksunluğu hissinin yayılmasına da büyük ölçüde yardım etmiştir. 31 Mart'ı meydana getiren nedenlerden biri ve başlıcası belki bu hissin yerleşmesi, şeriatçıların da ortamdan faydalanmak konusunda kamuoyu karamsarlığını ustalıklı olarak sömürmeleridir.

KAMUOYU TAHRİK EDİLİYOR

İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyete rağmen devlet yönetimine doğrudan doğruya katılmaması, bir yandan Cemiyete karşı halk yığınları arasındaki tepkiyi

geliştirirken, öte yandan söylentiler yoluyla, olayları birbirine bağlama yoluyla kamuoyu tahrik ediliyordu. Mesela Çırçır yangını bir mesele haline getirilmişti. Şeriat hükümlerinin uygulanmaması yüzünden İstanbul'un başında belaların dolaştığı söyleniyordu. Hele yangınların sıklaşması bu söylentileri büsbütün arttırıyordu. Cemiyetçi propaganda, yangınları eski hafiyelerin kundaklama faaliyetine bağlamaya çalışıyorsa da halk, daha çok bunları kıyamet gününün yaklaşması olarak kabul ediyordu. Yine bu sıralarda rejim değişikliği, dolayısıyla, birtakım çıkarlara set çekmiş, işten çıkarılan memurlar tabii olarak yeni düzenin karşısına geçmişlerdi. Üstelik Meşrutiyet, sürgünlerden dönenlerin bir kısmını da tatmin etmiş değildi. Onlar daha büyük imkânlara kavuşmak istemekteydiler. Hatta aralarında kurdukları bir cemiyetle nimetlerden faydalanmak için saraya kadar da başvuruyorlardı.

ORDU İÇİNDE

1908 Devrimi'nden önce ordu içinde gelişen politikacılık İkinci Meşrutiyet'ten sonra bir süre durulmuş fakat subaylar çoğunlukla İttihat ve Terakki'nin destekçiliğini bırakmamışlardır. Şu var ki, yavaş yavaş saray ve softa takımı çeşitli yollarla silahlı kuvvetlerin içine girmiş, Selanik'teki 3. Ordu'nun, Trakya'daki 2. Ordu'nun fikri dayanışması İstanbul ve Erzurum'da hayli çözük hale getirilmiştir. Ayrıca, o dö-

nemde bir de alaylı subaylar meselesi vardır. Yeni yönetim, alaylı subaylardan çoğunu açığa çıkarmıştır ve bunlar boş durmamışlar, canlarını dişlerine takarak düzeni yıkıcı propagandalara girişmişlerdir.

Alaylılık 1908 sonrasında gerçekten halledilmesi gereken bir meseleydi. Gelişmiş harp teknolojisi bilgi istiyordu. Bilginin erlere aktarılması gerekiyordu. Oysa alaylıların çoğu kendilerini yenileyemedikleri için, eğitim işleri iyi yürümüyor, bu yüzden mektepli subaylarla alaylıların arası her geçen gün açılıyordu. Bu arada ordunun gençleştirilmesi, piramidin kurulması bir önemli konu olarak ortadaydı. Fakat gençleştirme için tensikat gerekiyordu. Ancak gariptir ki, tensikat fikri Selanik dışındaki mektepli subayların bazılarında bile tepki yapmış, bunlar propagandaların da etkisi altında, ayıklamanın "tedrici" olmasını savunmağa başlamışlardı. Bütün bu karşı propagandalar özellikle 3. Ordu tarafından Rumeli'den gönderilen Meşrutiyet koruyucusu üç avcı taburu üzerinde yoğunlaştırılmıştı. Taşkışla ve Topkapı'da bulunan avcı taburları yoğun propagandalardan kendilerini kurtaramamışlar, hele şapka giyilecek, namaz kaldırılacak söylentileri, cahil erleri büsbütün şeriatçı güruhuna yaklaştırmıştır.

İKİ HİKÂYEDEN BİRİNCİSİ

Erlerin "namaz kılmayacakları" meselesi, Hassa Ordusu için verilen bir günlük emirden çıkmıştır. Gün-

lük emirde, "Namaz kılmak bahanesiyle askerin talim ve terbiyeden geri kalmalarına meydan verilmemesi" istenmekteydi. Gerçekten o günlerde eğitimin hızlandırılması gerekliydi. Yeni yönetimin Harbiye Nezareti 3. Ordu'da hazırlanan eğitim programının uygulanmasını istiyordu. Şu var ki, hem eğitim programı normal olarak yüklüydü, hem de bazı subaylarda modernleşmeye karşı bir tepki devam edip gidiyordu. Bu yüzden ibadet, adeta yüklü eğitimden kurtuluş gibi bir garip biçime sokulmuştu. Sadece namaz değil, nasihat adı altında vaazlar da sürdürülüyor, asker mesela gece tatbikatına çıkarılmıyordu. İşte Hassa Ordusu'na gelen bu emir, ordu içindeki, güya ilmiye sınıfına bağlı, din adamları tarafından mükemmel şekilde istismar edildi. Daha emrin geldiğinden birkaç saat sonra, "kâfirler idaresinin ordudan namazı kaldıracakları", sadece asker arasına değil, İstanbul'un ücra köşelerine kadar yayıldı. İlmiye sınıfına mensup hocalar, subayların kâh müsamahasından, kâh kışlalarda eğitim yerine siyasi faaliyette bulunmalarından faydalanarak asker içine girdiler ve namazın kaldırılacağı temasını işlediler.

31 Mart Olayı'na İttihat ve Terakki'nin sebep olduğunu, hatta 31 Mart'ı İttihat ve Terakki'nin tertip ettiğini iddia edenler, namaz meselesini sonradan bir başka şekle sokacaklar ve emrin ordu içinde isyan çıkarmak için hazırlandığını, hocaların da İttihat ve Terakki ajanları olduğunu söyleyeceklerdir. Onlara gö-

re, İttihat ve Terakki'nin amacı Abdülhamid'i devirmekti. Bütün bunlar Selanik'te tertiplenmiş, İstanbul'da sahneye konmuştur.

İKİNCİ HİKÂYE

Şapka ya da serpuş yine 31 Mart'ta etki yapan meselelerden biridir. Gerçekten o günlerde asker elbisesinin değiştirilmesi konusu üzerinde duruluyor; daha pratik bir elbise için etütler yaptırılıyordu. Bu arada başlıkların değiştirilmesi de düşünülen işlerin arasında idi. Ancak, başlıkların güneşlikli olması, yabancı müşavirlerin isteklerine rağmen, kabul edilmiyordu. Ne var ki, değişiklik hazırlıklarına, meşrutiyet muhalifleri, şeriatçılar tarafından sıkıca yapışılmış ve propagandalarla bundan faydalanmak için bütün gericiler adeta seferber olmuşlardır. Namazın kaldırılması gibi serpuş meselesinde de sonradan polis romanlarına taş çıkaracak hikâyeler uydurulmuştur ki, bunlardan biri şudur:

31 Mart günü Taşkışla'ya bir takım sarıklı, sakallı hocalar dolarlar. Bu hocaların hepsi İttihat Terakki Cemiyeti'nin ajanlarıdırlar. Ödevleri, askeri şapka aleyhine kışkırtmak, isyan çıkartmaktır. Mütemadiyen din telkinatında bulunurlar. Bu sırada kışlaya bir paşa ile subaylar gelirler. Asker borazanla avluya toplatılır. Paşa, padişah fermanını okumaya başlar. Fermanda düşmanla çarpışırken güneşten korunmak için

askerin siperli başlık giyebileceği hakkında Şeyhülislamdan fetva alındığı yazılıdır. Paşa elindeki siperli başlığı askere gösterir, arkasından kafasındakini çıkarıp yeni başlığı giyer. Heyet oradan Topçu Kışlası'na gider ve aynı merasim orada da yapılır. Heyet, ayrıldıktan sonra askerleri tahrik için çavuş kılığına girmiş ajanların Müslümanlık elden gidiyor, diye bağırmaya başlamaları galeyanı arttırır, asker yürüyüşe geçer.

Meğer gelen paşa ve subaylar İttihat Terakki'nin liderleriymiş, ferman sahte imiş; üniformalar da öylesineymiş. Hatta 31 Mart hakkında yayımlanan bir kitapta bu sahte heyet hakkında bilgi de verilir ve denir ki: "Heyet Bahattin Şakir, Mithat Şükrü, Ömer Naci gibi İttihat Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden kuruluydu. Amaçları da isyan çıkartıp yönetime el koymak idi."

HAZIRLIK: SARAY-İLMİYE SINIFI-ORDU

Yeniçerilere karşı girişilen eski ıslâhat hareketleri genellikle sarayla ilmiye sınıfının üst tabakasını birleştirerek yapılmıştır. Ordu yenilendikten sonra çıkan isyanlarda ise ilmiye sınıfının alt tabakası ile Yeniçeri anlayışı işbirliğine gitmişlerdir.

Saray ise bu işbirliğinde açıkça değil, fakat gizli gizli yardımcı olmuştur.

31 Mart öncesindeki işbirliğinde sarayın tutumu anarşik havanın geliştirilmesi o yolla meşrutiyetin ken-

di kendini yemesidir. Saray çevresi düşünmüştür ki; meşrutiyete karşı isyan muvaffak olursa sonunda ipler yine halife-sultanın elinde kalacak, böylece otoriteyi rahatsız eden politikacıların, yeni akımcıların tasfiyesi sağlanarak tek merkezli yönetim yeniden kurulacaktır.

DERVİŞ VAHDETÎ VE GAZETESİ

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi 31 Mart'ın oluşunda Derviş Vahdetî ve onun çıkardığı Volkan gazetesinin yeri önemlidir. Volkan, kısa sürede kamuoyunu etkisi altına almış, halkı planlı bir yayınla İttihadı Muhamedi Cemiyeti'ne kadar götürmüştür.

Vahdetî, 1870 yılında Kıbrıs'ta doğmuştur. Asıl adı Derviş'ti. Hıfzını tamamladıktan sonra Hafız Derviş adını almıştı. Derviş, padişah Abdülhamid'e yazdığı bir mektupta hayatını şöyle anlatır:

"Padişahım ben nasıl doğdum, büyüdüm? Pederim, papuççu esnafından Kıbrıslı Mahmut ağa idi. Babam bütün gün çalışır, bir lokma ekmek parası kazanır, ufak bir evcikte hepimiz bir yorgan altında kışın soğuktan titrerdik, bir sıcak çorba bile içemezdik. Gördün mü hayat nedir? Dört yaşında mektebe girdim, beş yaşında Kuran'ı hatmettim. Ondört yaşında hafız oldum. Bir miktar Arapça dil bilgisi, biraz İslam hukuku öğrendim. Nakşibendi tarikatına girdim. Yaşım yir-

miyi buldu. Çalıştım, biraz daha okudum. Ecnebi dil öğrenmek lazım geldiğini hissettim... Ancak başımdaki sarıkla, ve Kuran okumakla meşgulken din düşmanı bir kavmin lisanını nasıl öğrenebilirdim ki?.. O sıralarda İstanbul'a geldim. İki ay sonra Kıbrıs'a döndüm. Gözüm açıldı. Ötekinden berikinden biraz İngilizce öğrendim. Kıyafet değiştirip hükümet memuru oldum. Kraliçe adına verilen balolarda redingotlu, eldivenli bir adam olarak göründüm. Yirmi beş sene hoca mesleğinde, hoca itikadında, hoca kıyafetinde medrese köşelerinde bir Müslüman şimdi medeni... Her yüksek gördüğüm dereceye ayak bastıkça gözlerim daha ilerilere çevriliyordu..."

Derviş Vahdeti'yi İngiliz idaresindeki memuriyet de tatmin etmez, İstanbul'a gelir. Amacı Saraya kapılanmaktır. O sırada Dahiliye Nazırı Memduh Paşa vasıtasıyla göçmen komisyonuna atanır. Aynı zamanda Paşa'nın yalısında imamlık eder. Fakat Saraya yanaşmak isteği onu jurnalciliğe kadar iter. Nihayet Memduh Paşa'yı da padişaha jurnallar. Dahiliye Nazırı jurnali padişahtan öğrenir ve Derviş Diyarbakır'a sürülür. Diyarbakır'da Vahdeti bir yandan İstanbul'a af dilekçeleri yazarken öte yandan rakı sofralarında ud çalmakta, yanık sesiyle şarkılar söylemektedir. Gözü "ileride" olan Derviş, bu hayata da tahammül edemez. Bir gün Kıbrıs'a gitmek için Diyarbakır'dan kaçar. Fakat Bektaşi babası kılığında Birecik'te yakalanır.

BALTAYA SAP OLMAK

Meşrutiyetin ilanından sonra salıverilen Vahdeti İstanbul'a gelmiştir. O zamanın özgürlük havası içinde bir şeyler yapmak, hele çatışmalar yüzünden gelişen şeriatçılıktan faydalanıp ileriye fırlamak niyetindedir.

Gerçekten ümmetçilik ve şeriatçılık akımı hızla yürümektedir. Nitekim 7 Ekim'de Fatih Camii'nde Kör Ali ve İsmail Hakkı adındaki iki hoca, "Ey ümmeti Muhammet, din elden gidiyor! Sokaklarda alenen oruç yiyorlar, kadınlar yüzleri açık geziyorlar" diye halkı kışkırtmışlar, arkalarına takılan binlerce kişiyle birlikte Yıldız Sarayı'na kadar gidip Meşrutiyet aleyhinde atıp tutmuşlardır. Kör Ali ile İsmail Hakkı, Yıldız'dan sonra Sadrazam ve Şeyhülislam'la da çatışmışlardır. Gerçi elebaşı hocalar bu "şahlanış" denemesi sonunda kellelerini vermişlerdir, ama akım durmamıştır. Mesela olaydan birkaç gün sonra Beşiktaş'ta Todori adındaki Rum bahçıvana kaçan bir Müslüman kadın yüzünden olaylar çıkar. Karakola götürülen Todori için halk ayaklanır, bahçıvanı polisin elinden alarak linç eder.

UYGUN ORTAM

Kurnaz Derviş'in bütün bu olaylar gözünden kaçmamaktadır. Üstelik Bulgaristan'ın istiklalini ilan

Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi hem orduyu, hem de halkı huzursuzluğa sevk etmiştir. Alaylı - mektepli çekişmesi, subayların politika içine bilfiil girişi, ordudaki eğitim problemi, yobazların etkili propagandaları şeriatçı akımın örgütlenmesi için uygun bir ortam yaratmıştır. Vahdeti artık gazete yoluyla öncülüğe girebileceği, aynı zamanda Saray'la da ilişkilerini geliştirebileceği kanısındadır. Nihayet 28 Kasım 1908'de "İnsaniyete hadim, dini ve siyasi" Volkan gazetesi yayın hayatına girer.

Vahdetî'nin yazıları, bir anlamda, vaazın, hutbenin gazeteye aktarılışıdır, denilebilir. Gerçekten Volkan, incelendiği zaman görülmektedir ki, Derviş Vahdetî'nin bütün amacı Meşrutiyet aleyhinde gelişen ortamı şeriatçılığa kanalize etmek ve şeriatçılığı örgütleyerek siyasi bir topluluk haline sokabilmektir. Derviş'in kanısına göre, ulema ileri gelenlerinin kurdukları Cemiyeti İlmiye'yi ele geçirip aksiyona sevketmek gerekiyordu. Vahdeti ilk zamanlarda bunu düşünmüş, fakat beraberindekilerle birlikte, uygulanamayacağını anlayınca başka bir örgüt kurma yoluna girmiştir. İşte "İttihadı Muhammediye Cemiyeti" şeriatın aksiyona geçirilmesi için hazırlanmış olan örgüttür.

ÖRNEKLER

İttihadı Muhammediye Cemiyeti'nin kuruluşu ve diğer olaylara girmeden önce Volkan'ın o zamanki yayınlarında sadeleştirilmiş örnekler verelim:

27 Ocak 1909 tarihli Volkan'da İ. Şahabettin imzasıyla şu yazıya rastlanır:

"Din, yüksek ahlaka dayanır. Dinsiz olanlarda yüksek ahlak beklenemez. Din dünya ve ahiret için çalışır. Dinsizler ise sadece dünya için çalışırlar. Cenabı Hak dinsizlere düşmandır. Biz nasıl olur da bir dinsize emniyet edebiliriz? Bugün Avrupa'da birçokları dinsizliklerini ilan ediyorlar. Bunun içindir ki, kadınların birçoğu çıplak denecek şekilde umumi yerlerde geziyorlar. Erkekler ise kumarhanelerdedir. Ayrıca birbirlerinin servetlerine göz dikiyor, ocaklarını söndürüyorlar. Birçoğunun ömrü meyhanelerde geçiyor. Mahvoluyorlar. Velhasıl bu gibi İslamiyetçe memnu olan durumlara -isterse İslam adı altında bulunanlardan olsun- düşenlere emniyet olunmamalıdır. Zira nefsine acımayan etrafındakilere mi acıyacak? Şu Avrupa ile temasa başlıyalı beri onların müstehcen adetleri memleketimizde koleradan çok tahribat yapmaktadır. Bizin en kestirme sözümüz dindar olalım demekten ibarettir."

Burada sözü edilen dinsizler, Jön Türkler ve özellikle Ahmet Rıza Bey'dir.

Başka bir yazı; derviş Vahdetî tarafından yazılmıştır, başlığı da "İstanbul'da farmason locası"dır:

"Uzun zamandan beri meydana çıkmayan Türk farmasonları dün Müşir Fuat Paşa'nın evinde toplanmışlardır. Toplantıda Adliye Nâzırı ile birçok Âyan üyesi ve milletvekilleri hazır bulunmuşlardır. Türkiye'de bir büyük loca kurmak maksadıyla girişilen tek-

lif uygun karşılanmıştır. Locanın 15 gün sonra açılacağı zannediliyor. Bu durumda bütün İslam âlemi elele vererek dünyamızı, ahiretimizi yapmaya çalışalım. hürriyetin ağacı yeşerdiğinden beri başarıya giden İttihadı Muhammedî Cemiyeti'nde birleşelim."

Yine Volkan'da imzasız bir yazı; başlığı "Tiyatrolar ahlakımıza nasıl tesir ediyor?"

"...bir İslam kadını ile bir Avrupalı madamı göz önüne getirirsek görürüz ki, birisi çarşıda pazarda açık saçık, elinde bir bastonla gezer. Birisi, baştan tırnağa kadar örtünmüş, ya komşusunu, yahut akrabasından birisini bile görmekten bezer. Biri sokak süpürgesi, biri ev kadını..."

Yukardaki örnekler asrileşme dedikleri akıma karşı daha doğrusu bir aksiyon karşı "tertiplenen reaksiyonun" hazırlığıydı. Bu reaksiyonu Vahdetî, İttihadı Muhammedî Cemiyeti yoluyla gerçekleştirmeye çalışacaktır.

İTTİHAD-I MUHAMMEDÎ CEMİYETİ

Derviş Vahdetî'nin Volkan'ı hız aldıktan sonra sıra örgütlenmeye gelmişti. Vahdetî, Emirîzade Ömer Lütfi adında biriyle birleşerek cemiyeti kurdu. Aslında bu cemiyet sonradan sıkıyönetim mahkemelerinde verilen ifadelerden anlaşıldığına göre 10 yıl önce başka ülkelerde teşekkül etmiş ve Emirîzade de İngiliz Gizli Servisi'nin desteğiyle İstanbul'da örgütü yerleş-

tirmek için çalışmaya başlamıştı. Derviş Vahdetî'nin Ömer Lütfi ile nasıl anlaştıklarını bilmiyoruz. Şu varki, ikisinin daha gazete çıkmadan önce böyle bir kuruluşu kararlaştırdıkları, Saray'la temasa geçip Abdülhamid'den yardım alan Emirîzadenin ise gözü yükseklerde olan Vahdetî'yi kullandığı yine 31 Mart olayından sonraki tahkikattan anlaşılmaktadır. Cemiyet kurulduktan sonra başkanlık konusunda Ömer Lütfi ile Vahdetî arasında kavgalar da çıkar, fakat Derviş, elindeki gazete vasıtasıyla şöhret de yaptığı için, Emirîzade'yi geri plana itmesini becerir. Enderunlu Lütfi adındaki başka birisiyle beraber cemiyeti yönetmeye başlar.

Yayımlanan bildiriye göre cemiyetin başkanı Hazreti Muhammet'tir. Bu yolla İttihadı Muhammedî doğrudan doğruya Müslümanlığa dayanan bir siyasi cemiyet halindedir. Başkanı İslam peygamberi olan, yine Volkan'ın yazdığına göre, "İnsanların yaptığı kanunlara değil, Kuran'a dayanan" bu cemiyet kısa zamanda binlerce üye kaydeder.

Üstelik devrimden zarar görenler de İttihadı Muhammedî Cemiyeti'ne kurtarıcı gibi yapışmışlar ve kuruluş kısa sürede büyümüştür. Nasıl büyümesin ki, üye kaydı için çeşitli yerlere koydukları kayıt masalarında yaptırdığı propaganda şöyle idi:

"Ey Muhammet şeriatının düşmesini istemeyen müminler! Allah-u Zülcelâl aşkına Peygamberimiz Muhammet Mustafa adına bu cemiyete giriniz, kayıt kâğıdını imzalayınız!"

CEMİYETİN BİLDİRİSİ

İttihadı Muhammedî Cemiyeti bir yandan halkı kışkırtırken bir yandan karşı gazetelerin hücumlarını da önlemeye çalışır ve bildiriler yayımlar. İşte 21 Şubat 1909 günü yayımlanan bir bildiri:

"Hiçbir din ve cemiyet kuruluşu yoktur ki, başında rekabet sebebiyle taarruzdan masun bulunsun. Bu gibi gürültülerin baş göstereceğini zaten biliyorduk. Fakat (İttihadı Muhammedî Cemiyeti) öyle dedikodularla yahut hücumlara hedef olmakla, hatta düşmanla boğaz boğaza gelip şiddetli bir istilaya bile maruz kalmakla ittihadından vazgeçmeyecektir. Toprağın ne önemi var. Bu asırda artık insanlar esir olamazlar. Muhammedîlerin nerde olursa olsun çoğunluk teşkil edecekleri aşikâr. Bu gerçek bilindikten sonra yapacağımız işi elele verip bugünkü ilerlemiş durumdan (yani özgürlük ortamından) İslamiyete layık bir surette faydalanmaktır."

Bu hazırlık dönemi sırasında İttihadı Muhammedî süratle örgütlendiği gibi ordu ile bağlantılarını kurar görünmektedir. Vahdetî askerlerden gelen mektupları yayımlamakta, o mektuplara cevap verme vesilesiyle hem propagandasını arttırırken, hem de subayla askerin arasını iyice açmaktadır.

Mesela 5. Alay namına yazılmış ve 28 Şubat tarihli Volkan'dan çıkan mektuba bakalım:

Mektup, "Ey bütün iman ehlinin teveccühünü ka-

zanan Derviş Vahdetî" diye başlıyor ve şöyle devam ediyor:

"Bizi arkadaşlarımızdan ayırıp istedikleri yerlere atabilirler. Fakat bunu usule uygun yapmaları gerekmez mi? Bizi eski askerler mi sanıyorlar? Hamdolsun şimdi çoğunluğumuz okuyup yazma öğrendik, icap ederse derdimizi anlatabiliyoruz. Demek istiyoruz ki bizi arkadaşlarımızdan ayırdılar, acaba sebebi nedir? Arkadaşlarımız kanuna mı riayet etmediler, şeriatı mı tanımadılar? Allah bizi şeriata kanuna karşı gelen askerler haline getirmesin. Amirimize itaatın borç olduğunu biliriz. Lakin ruhumuza sıkıntı verecek, cevrü cefaya da mahal yoktur. Beşinci alayın tamamen İttihadı Muhammedî Cemiyeti'ne iştirak edeceğini kendi ifadelerine uyarak arz ederim."

Bu mektuba Vahdetî şu cevabı vermektedir:

"Siz askersiniz. Asker ki vatanının biricik koruyucusudur. Din için yaşar, vatan için çalışır, din uğrunda ölür... İttihadı Muhammedî Cemiyetine zaten dinen dahilsiniz. Kimin haddi vardır ki sizi bu cemiyete kabul etmesin."

Derviş Vahdetî tarafından kaleme alınan ilgi çekici bir yazı yine 26 Mart 1325 günü bir subayın tehdit mektubuna cevap diye yayımlanmıştır.

Vahdetî şöyle diyor:

"Ey zâbit! Sana ihtar edeyim ki siyah sakalımla ela gözlerimle, münevver yüzümle ara sıra göğsüne çökeceğim. İntikamımı kendi elimle alacağım. Seni mec-

nunlar gibi sokak ortalarında bağırtacak, dağ başlarında süründüreceğim... Ey zâbit! Cemiyetiniz bir kaç kişiden ibarettir diyorsun! O halde niçin bizden korkuyorsun. Fakat korkan sen değilsin Ahmet Rıza Bey'dir, Baha Şâkir Bey'dir. Dr. Nâzım Rahmi ve Cavit Bey'lerdir ve daha bir kaç haris anarşisttir... Bugün sen ey zâbit, millete büyük hizmet ettin zira bütün duygularımı açıkça söyledim."

AÇILIŞ

İttihadı Muhammedî artık ağırlığını gösterebilecek kuvvete erişmiştir. Üstelik bu cemiyetin davranışlarına karşı İttihat Terakki Cemiyeti de harekete geçmiş, hürriyet şehitleri için Ayasofya'da tertiplenen mevlitle bir karşı gösteriye girişmiştir. O halde cemiyetin açılışı hem çok gösterişli olmalı, hem de gelecek günlerin hareketini hazırlamalı idi. İttihadı Muhammedî 3 Nisan Rumi tarihle 21 Mart günü yine Ayasofya'da mevlitli bir açılış töreni düzenler ve aşağıdaki bildiri yayınmlanır. (Dili sadeleştirildi).

"Cemiyetimiz birçok hücumlara, hücumlardan doğan buhranlara maruz kaldıktan, hepsini yenmeye muvaffak olduktan sonra bugün bir sükunet ve ilerleme devrine ayak atmıştır. Cemiyetimiz artık özel kişiliğinden çıkmış tüzelkişi haline gelmiştir. Cemiyetimizin her hali İslamiyetin meydana çıkışını andırıyor. Bir taraftan kötülemeler, ayıplamalar, bir taraftan ça-

lışmalar, ilerlemeler. İslamiyete akın akın aşiretler, kabileler can atıyordu. Cemiyetimize de kafile kafile köyler, ilçeler katılıyor. İslamiyetin kuvvet bulduğuna emniyet hasıl olduğu zaman ezan-ı Muhammedî aşikar olarak okunmuştur.

Cemiyetimizde kuvvet bulduğu için mevlit okunuyor, İslamiyet 18 yıl içinde bir yandan Maveraünnehire, Kafkasya sınırlarına, bir yandan Mısır ülkesine, Kıbrıs adasına, İstanbul civarına kadar gölge saldığı gibi, cemiyetimiz de 18 ay içinde bütün İslamiyet âlemini içine alacaktır. O, yoktan var oluyordu. Bu, var olanı yerleştirecek...

İşte bu kadar zorluklardan sonra kurulan ve yerleşen mukaddes cemiyetimiz tarafından Muhammet'in temiz ruhuna hediye olmak üzere gelecek cumartesi günü ki peygamberin doğum gününe rastlıyor, Ayasofya Camii'nde mevlit okunacak, sonra da cemiyet merkezinin önüne kadar gidilerek kurbanlar kesilip açılış töreni yapılacaktır.

Cemiyetimiz fertlerinden bir çokları ellerinde yeşil sancaklarla gelmek istediklerinden bu hususta idare meclisimiz tarafından aşağıdaki karar alınmıştır:

1. Arzu edenler birer yeşil sancak yapmalı. Sancağın üzerine (Lâilâhe İllallah Muhammedün Resulullah) yazdıktan sonra altına İttihadı Muhammedî cümlesini eklemeli...

2. O gün İslamlardan başka bütün Osmanlı vatandaşları seyre gelebilirler. Vatandaşlarımız maddi hak-

larda zerre kadar bizden farklı olmadıklarını ve herkes dininde istediği gibi harekete serbest olduklarını bilirler.

3. Bundan dolayı cemiyetimiz fertlerinin gerek yolda, gerek camide hiçbir surette ağız açmamalarını tavsiye ederiz.

Mevlit yalnız meşhur Ulemâ İkinci Farabî Hafız Osman El Musûlî Hazretleri tarafından okunacak, fasıllar arasında Enderun ilahicileri tarafından ilahiler söylenecektir. Ve cemiyete dair camide bir şeyden bahsedilmeyecektir. Allah muvaffak etsin. Amin."

İSYAN KÖRÜKLENİYOR

Bir gün önce İttihat ve Terakki'nin Hürriyet şehitleri için okuttuğu mevlit oldukça sönük geçti. Ama İttihadı Muhammedî'nin kuruluşu pek şatafatlı oldu. Etkilenmiş halk, akınakın Ayasofya Camii'ni ve meydanını doldurdu. Meydan, yakınlarından bile geçilemez hale geldi. Camide önce mevlit okundu, sonra bilgi verildi ve Yerebatan'daki Cemiyet (Volkan) binasına gidildi.

Cemiyetin kuruluş töreninde kuruculardan Said-i Kürdî de hazır bulunmuş, çıkıp bir de nutuk söylemiştir. Bakınız, Derviş Vahdetî, 23 Mart tarihindeki Volkan gazetesindeki törenin bu kısmını nasıl anlatır:

"...saat dört raddelerinde medrese talebeleri (talebe-i ulûm) önlerinde Bediüzzaman Said-i Kürdî Haz-

retleri olduğu halde geldiler. Kendilerini dış kapıda karşıladık. Hazret-i Kürdî bizi görünce dayanamadı, sanki iki âşık ve mâşuk kavuşur gibi birbirimize sarıldık. Elele verdik ve camiye girdik.

Talebe-i ulûmun, başlarındaki sarıklar nur gibi beyaz, çiçek gibi ruha rahatlık veriyordu. Hele bunlardaki dini terbiye kendilerine başka bir güzellik bahşediyordu. Hazret, yani Bediüzzaman, Bedi-i âlemi İslamiyet, o Kürt elbisesiyle, o meşhur Kürt tavrıyla daima belinde taşıdığı hançeriyle, inanmış olarak kürsüye çıktı ve bir nutuk söyledi. Nutku zaptedemedik... Daha sonra ben kürsüye çıkarak aşağıda yazılı konuşmayı yaptım."

Derviş Vahdetî'nin konuşması malum şeylerdir ve yine o konuşmada çapraşık ifadesiyle İttihadı Muhammedî Cemiyeti'nin amaçlarını anlatmaktadır.

İttihadı Muhammedî Cemiyeti'nin kuruluşunun ertesi günü Volkan'daki yazıların dozu biraz daha artarak devam eder ve nihayet gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesi ortalığı büsbütün karıştırıp isyanı körükler.

HASAN FEHMİ NASIL ÖLDÜRÜLDÜ?

Hasan Fehmi "Serbestî" gazetesinin başyazarıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşıdır. Yeni yönetime, cemiyete daimi olarak hücum etmektedir.

Hasan Fehmi Bey 6 nisan salı (24 mart) gecesi Ga-

lata Köprüsü'nde kaymakamlardan Şakir Bey'le birlikte Karaköy'den Eminönü'ne geçerken, tam ortada bir el silah patlar ve önce Şakir Bey yaralanır. Bunu üç el daha patlama izler ve Hasan Fehmi yere düşer. Hafif yaralı Şakir Bey, Hasan Fehmi'nin yere düştüğünü görünce, imdat diye bağırarak Eminönü tarafına doğru koşar. Bir polise rasgelir. Polis, Şakir Bey'i katil zannederek karakola götürür. Kaymakam durumu anlatıncaya kadar katil veya katiller kaçar. Ağır yaralı Hasan Bey'le Şakir Bey'i Zaptiye Nezaretine götürülmek üzere bir arabaya bindirirler. Fakat araba nezarete varmadan Serbesti başyazarı vefat eder. Şakir Bey, katilin parlak düğmeli kaput giydiğini, yakasında kırmızı işaret bulunduğunu ve ilk ateşten önce "Al mevlân!" diye bir ses duyduğunu söylemektedir.

MUHALEFETİN YAYLIM ATEŞİ

Olay üzerine ertesi gün muhalefet gazeteleri şiddetli bir kampanyaya girişirler. Kampanya hem Cemiyet'e, hem de hükümete karşıdır. İki gün sonra katilin İttihat ve Terakki'ye bağlı bir subay olması ihtimali ortaya atılır. Bu ihtimal üzerine yazılar yazılır ve "Al Mevlan!" şeklindeki seslenişin Şakir Bey'in Serbesti gazetesi sahibi Mevlânzade Rıfat Bey'e benzetilmesinden ileri geldiği, katil veya katillerin aslında Serbesti'nin hem sahibini, hem de başyazarını öldürmek istedikleri ileri sürülür.

Muhalefetin şiddetini ve bu şiddetin gerici ayaklanma ortamının yaratılmasına nasıl fırsat verdiğini gösterebilmek için o günlerin gazetelerinden örnekler alalım:

Mesela, 27 Mart 1325 tarihli "İkdam" şöyle yazıyordu:

"Gerçek hürriyetin vatanımıza henüz dahil olmadığını, siyasi esaretin bütün çirkinlikleriyle yerinde durduğunu, bütün fecati ile ispat eden dün geceki vahşi cinayet, ertesi sabah biçare halkımızın temiz yüzünde büyük matemin kederini husule getirdi. Şimdiye kadar felaketten felakete, istibdattan istibdada atılan İstanbul halkı, dün sabah nazarları yeni bir istibdadın kâbusu ile korkuya dûçar olduğu halde bir bilinmezliğin ıstırabı içinde dolaşıyor. Serbesti idarehanesinin önü, Hürriyet şehidi Hasan Fehmi Bey'e son veda geçitini yapmak ve onu bu perişan duruma sokan gizli kuvvete lanet etmek için akın akın gelen ahali ile dolu bulunuyordu."

"Serbesti" gazetesi de yayımladığı protesto mektubunda, olayın İstanbul'un en kalabalık yerinde vuku bulduğunu belirttikten sonra yüksek öğrenim gençliğinin Millet Meclisi'ne giderek, Başkan Ahmet Rıza Bey'i görmek istediklerini, oysa başkanın jandarma çağırıp pencereden de öğrencileri galeyana getirecek sözler söylediğini yazmakta, Ahmet Rıza Bey'i kınamaktadır.

27 Mart'ta "Mizan", hücum dozunu daha da arttırarak şöyle yazar:

"...miskinlik içindeki böyle bir hükümete biz Osmanlı Hükümeti adını veremeyiz. Kahraman ordular, askerler, Allahın gayretiyle hürriyeti getirdiler. Hürriyeti meçhul bir çete, fırsatı ganimet bilerek Yıldız'dan istibdat dolabını çaldı. Babıali'nin böyle bir çeteye yataklık ettiği tahakkuk ederse, böyle bir Babıâli'yi biz üzerimize hâkim değil, ayağımıza toz olarak bile kabul edemeyiz. Artık kâfidir, fazlasına milletin tahammülü kalmamıştır."

DERVİŞ DE ŞAHLANIYOR

Muhalefet gazetelerinin gittikçe sertleşen hücumundan Derviş Vahdeti elbette faydalanacaktır. Nitekim 28 Mart tarihli "Volkan" da şunları söylemektedir:

"Hasan! Ey Fatma'nın oğluyla aynı isimde olan Hasan! Onunla senin aranda büyük bir münasebet buluyorum. O, anadan babadan mahrum olarak şehit edildi. Sen de onun gibi öksüz, sen de garip olarak şehit edildin. O yezidilere muhalif idi. Sen de aynı fırkaya muarız idin. Yezidiler İslam hükümetini zaptetmişlerdi. Bunlar da Osmanlı Hükümeti'ni zaptetmek istemişlerdir. O, (Allahın emri bize biattır) diyordu, sen de (Anayasa şeriattır. Ona itaat şarttır) diyordun. Nedir aranızdaki münasebet Hasan! Sen o musun, yoksa, o sende mi? Ona İslam âlemi kan ağladı. Sana da bütün insaniyet ağlıyor. Git Hasan, Ebutalib'in oğluna ben-

den selam söyle! Vahdeti de geliyor de ve kabulünü rica et!"

İki gün sonra yine Derviş Vahdeti, "...O istibdada ki - Şeref Sokağı'nın pis, murdar elleriyle icra ediliyor- boyun eğersek kansız bir millet olduğumuza dünya kani olacak, milli hislerimiz hakarete uğrayacak. Eğmeyelim, bu cinayetlere katiyyen boyun eğmeyelim. Bunun çaresi ümmetin toplanmasıdır" diye dozunu biraz daha ağırlaştırır.

Yine Derviş Vahdeti bir başka yazıda şunları söyler:

"Ya hürriyet şehidi Hasan Fehmi Bey'in katili bulunmalı, yahut malûm olan beş kişiyi, İttihatçıları vatan haricine çıkarmalı. Bu ikisinden başkası milletin galeyanını durduramaz."

Volkan aynı zamanda muhalefet gazetelerini de, girişeceği harekete davet etmekte ve şöyle demektedir:

"Acele et Mizan! Arş ileri Serbest! İmdat Osmanlı! Sebat et İkdam! Hakperest matbuat, hep hücum edelim! İşte istibdat kalesi, işte hürriyet şehidi zincirlere bağlanıyor, bize imdat! diye kollarını uzatıyor. Kale ise zayıftır, sihirle kuvvetli gözüküyor. Kale muhafızları da sihirle bağlı! İşte Volkan... Sancaktarlık vazifesi ilerliyor. Arş ileri! Şehit olursam da siz dönmeyiniz. Zira zafer bizdedir. Emin olunuz ki, halk bizimledir. Müfteriler! Kâmil'in namusu ikmal edilecektir, ikmal!"

Artık kamuoyu yeter ölçüde dolmuş, özellikle askerler arasında yapılan propagandalar meyve verecek hale gelmişti. Bu arada "Darülfünun" öğrencileri de yürüyüşe geçip, hükümetten, katilin bulunmasını istemişlerdi. Üstelik İttihadı Muhammedi Cemiyeti örgütlenmesini tamamlamış gibidir. Önemli yerlerden, İstanbul'un çevresinden, Orta Anadolu'dan Hazreti Muhammed'in başkanı bulunduğu bu cemiyete elbette bütün softalar katılacak, meseleleri bilmeyen cahil halk cemiyeti destekleyecekti.

Ayrıca muhalif basın nasıl "Volkan"ın peşinde gidiyorsa Ahrar Fırkası da, İttihadı Muhammedi Cemiyeti'nin yanındadır. Fırka, Muhammedi'cilerin yapacağı şahlanışla kendisine iktidar ufuklarının açılacağını hesaplar.

İSYAN PATLAK VERİYOR

Rumî tarihle 30 Mart'ı 31'e bağlayan gece, yani 12-13 Nisan 1909 gece yarısı daha önce sözünü ettiğimiz meşrutiyet bekçisi avcı taburları ayaklandılar, subayların bir kısmını ağaçlara bağladıktan, bir kısmını hapsettikten sonra fırladılar. İlk hareket Taşkışla'daki 4. avcı taburunda görüldü. Gariptir ki tabur hareket geçtiği zaman kışlanın önünde ellerinde yeşil bayraklar bulunan bir takım sarıklı hocalar dolaşıyor ve:

"Ey kahramanlar, şeriat elden gidiyor, ne duruyorsunuz?" diye pencerelere sesleniyorlardı. Taşkışla'dan

öteki kışlalara da sirayet eden isyan kısa zamanda büyüdü, asker gece yarısı "şeriat isteriz, padişahım çok yaşa" avazeleriyle ve önlerinde hocalar olduğu halde yürüyerek Sultanahmet'teki Millet Meclisi binasının önüne geldi. Bir kısmı ise Ayasofya'ya yöneldi.

Ayasofya yakınındaki Millet Meclisi çevresindeki askerin miktarı sabahın erken saatlerinde 5-6 bini bulmuştu. Ayasofya meydanında ise yüzlerce hoca tekbir getiriyor, medrese öğrencileri de yavaş yavaş bu ayaklanmaya katılır görünüyorlardı. Ayasofya Meydanı'nda hocalar ve askerler birer sandalye üzerinde nutuk atmaya başlamışlardı. Konuşmalar genellikle dinin elden gittiği, şeriatın hâkim olması gerektiği şeklindeydi. Bu arada mektepli subayların orduyu frenkleştirmeye çalıştıkları, bütün bunların İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başı altından çıktığı, din hükümlerinin ayaklar altına alındığı durmadan söyleniyordu.

İlk bakışta dağınık gibi görünen isyanın aslında hiç de ani bir feveran sonucu olmadığı, günlerce, haftalarca örgütlenmeye gidildiği, başkumandanın, hatta bölük bölük askerlere kimlerin kumanda edeceğinin tespit edildiği vakit geçtikçe anlaşıldı. Ortada dolaşan, Başkumandan Hamdi Yaşar isminde bir çavuştur. Hâzım Çavuşla, Bölükemini Mehmet ve tüfekçi ustası Arif Hamdi'ye yardım etmektedirler. Ayrıca kadro dışı kalmış subayların sivil elbise ile isyanı yönettikleri görülmektedir. İsyancıların hesaplı ve tertipli oldukları şuradan da anlaşılmaktadır ki, yabancı elçiliklerin

kapılarına derhal nöbetçiler dikilmiş, özellikle Hıristiyanlara, kendilerine dokunulmayacağına dair teminatlar verilmiştir.

İsyancılar saatler ilerledikçe işi azıtıyorlar ve "Şeriat isteriz" diye bağırmanın yanında Meclis binasına girip salonu adeta işgal altında tutuyorlardı. Padişah, isyancıların amaçlarını öğrenmek için Şeyhülislam Ziyaettin Efendi'yi memur etmişti ama, Şeyhülislam'ın gürültü patırtı arasında ayaklananlara nasihat vermesi mümkün olamamıştı. Sadece istekler anlaşılabilmişti, o kadar.

İSTEKLER

Meb'usan Meclisi binasını çeviren isyancıların istekleri şunlardı:

1. Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa çekilecekler.

2. Milletvekillerinden Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey'le, İkinci Başkan Talat (Talat Paşa), Hüseyin Cahit, Rahmi ve Dr. Bahaeddin Şakir beyler sınır dışı edilecekler.

3. Şeriat hükümleri olduğu gibi uygulanacak.

4. Mektepli subaylar ordudan uzaklaştırılacak, hiç değilse yerleri değiştirilecek. Alaylılardan açığa çıkarılanlar yeniden orduya dönecekler.

5. Bunlar yapıldıktan sonra isyan duracak ve ayaklanma dolayısıyla hiç kimse hakkında takibata girişilmeyecek.

Aslında bunlar isyancıların ön istekleriydi. Görünüşe göre Meşrutiyete dokunmayacaklar, ama bir partiyi ortadan kaldırıp şeriat sınırları içinde tek sesli bir Meclis'le güya Meşrutiyeti devam ettireceklerdi. Nitekim, homurtularla karışan seslerin arasında Meşrutiyetin milletvekillerinin istenmediğini gösteren işaretler de vardı. Ancak Meşrutiyete karşı duranlar askerin içine girmiş sivil kıyafetli yöneticiler tarafından hemen susturuluyordu.

Ziyaeddin Efendi istekleri tespit ettikten sonra, isyancılara hitaben kısa bir konuşma yaptı ve gariptir ki, isteklerinin haklı ve yerinde olduğundan söz edip, durumu kabinedeki vekillere nakledeceğini, sonucu bildireceğini söyledi. Şeyhülislam'ın bu şekilde konuşması ise isyancıları büsbütün azdırdı. Hatta padişahtan af fermanının çıkmasına rağmen bu azgınlık daha da arttı.

ORTADA HÜKÜMET KALMAMIŞTI

Ortada artık hükümet diye bir kurul kalmamıştır. Sabah Babıâli'de yapılan toplantıda Hüseyin Hilmi Paşa istifa etmeyi ileri sürmüş, diğerleri de bu teklifi benimsemişlerdir. Ayrıca Babıâli'ye gelen ve kellesi istenen Ahmet Rıza Bey de Sadrazamın teklifi üzerine istifayı basmıştır.

Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi'nin Sadaret makamına gelişi sırasında Babıâli'de Hüseyin Hilmi Paşa,

Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa, Bahriye Nazırı Rıza Paşa ve Adliye Nazırı Nazım Paşalardan başkası yoktur. Onlar da biraz sonra saraya ve Meclis'e gitmek üzere ayrılacaklar, yolda asiler tarafından çevrilen Ali Rıza Paşa ancak arabadan atlayıp canını kurtaracak, yakalanan Rıza ve Nazım paşalardan ise biri (Nazım Paşa) öldürülecek, diğeri yaralanacaktır.

İSYANCILAR MECLİS'TE SİLAHLI VE SÜNGÜLÜ DOLAŞIYORLARDI

İsyancılar Meclis içinde silahlı süngülü dolaşır, bağırıp çağırırlarken 20 kadar milletvekili de salonda ne yapılacağını konuşuyorlardı. Sarıklılar, başta Hoca Vasfi Efendi, bütün isteklerin yerine getirilmesini savunuyorlar, bunlara karşılık birkaç genç milletvekili direniyorlardı. Direnenlerin başında Hasan Fehmi Bey'le Babazade İsmail Hakkı Bey gelmekteydi. Milletvekillerinin telgrafla davet edilmelerine rağmen Meclis'e gelenler azdı. Hele Lazkiye Meb'usu Aslan Bey'in Meclis'e girerken Hüseyin Cahit Bey'e benzetilerek öldürülmesi, Meclis üyelerinin gözünü büsbütün korkutmuştu. Maamafih ısrarlı davet üzerine Meclis'te 40 kadar milletvekili toplandı. Bunlar kendilerine Halep Milletvekili Mustafa Efendi'yi başkan seçtiler. Böylece güya meşru olarak müzakerelere girdiler. Karşılıklı konuşmalar devam ederken Meclis salonuna askerlerin koruyuculuğunda bir ilmiye heyeti

(!) girdi. Heyette "Fetva Emini" de vardı. Ancak sözcülüğü Beyazıt Camii hocalarından Ahmet Rasim Efendi üzerine almıştı.

HOCANIN SÖZLERİ

Meclis'teki milletvekillerinden çoğu heyetin gelişini sevinçle karşıladılar. Zaten bu mizanseni de kendileri hazırlamışlardı. Yine onların ve fetva emininin desteğiyle Hoca Rasim'e söz verildi. Rasim Hoca isyancı askerin ne istediğini anlatacak. Meclis de ona göre karar alacaktı. Askerler adına konuşan Rasim Hoca:

"Bunlar, bu askerler" diyordu, "Meşrutiyetin aleyhinde değillerdir. Kanunu Esasi dahilinde isteklerinin kabul edilmesini istiyorlar..."

Hoca bunu söyledikten sonra şeriatın izahına giriyordu:

"İslam şeriatının iki çeşit hükmü vardır, biri şahıslara, diğeri içtimaî heyete aittir. Fertler kendilerine ait olan şeri vazifeleri her yerde, her zaman kendi kendilerine ifa edebilirler. Namaz, oruç, hac, vs gibi dini farzların yerine getirilmesiyle içtimaî hükümler uygulanıyor denemez.

Fıkıh'ın (Ukubat) kısmı ve (hadd-i şer'i) uygulanmadıkça, diğer hükümleri tanınmadıkça kanunlar fıkıh kitaplarından alınmadıkça bu askerler sükûnet bulamazlar. Hıristiyanlar da bizim ancak fıkıh esaslarından alarak çıkaracağımız kanunlara uyacaklardır. Çünkü bu memlekette çoğunluk Müslümandır."

Rasim Hoca coşmuştu. Karşısında Osmanlı milletvekilleri vardı, etrafında 15 silahlı asker duruyordu. Dışardan sesler geliyordu. Üstelik Halep Milletvekili Mustafa Ağa gibi, Arnavut milletvekillerinden İsmail Kemal Bey gibi taraftarlar, Hoca Vasfi Efendi gibi dişliler kendisine güvenle bakıyorlardı. Devam etti:

"Yeni yetişme bazı kimseler var. Maalesef milletvekilleri içinde de var. Bunlar, Hıristiyanlara kuvvetli görünmek için memleketi gâvurlaştırmak istiyorlar. Yeni kız lisesi bu maksatla açılmıştır. Mektepte Fransızla İslam kızı bir arada okuyacak, kardeş olacakmış... Bu fikir İslam Hıristiyan, Hıristiyan da İslam olsun demektir. Şeriata aykırıdır böyle okuma. Bunlar İslam birliği yerine Osmanlı birliği koymak istiyorlar. Halbuki fikirlerde uygunluk olmazsa birlik olmaz. Osmanlılık nasıl olur da çeşitli unsurları birleştirebilir? Asker tarafından söylüyorum: Meclis'i Meb'usan ve Vekiller Heyeti dindar adamlardan meydana gelmeli diyorlar ve isimler de söylüyorlar. Bu askerlerden hiçbirisinin cezalandırılmaması lazımdır. Böyle şeye katiyyen gidilemez."

Hoca Rasim'in konuşması etkisini öylesine yapmıştır ki, derhal kabineye güvensizlik oyu verilir. Zaten istifa etmiş olan Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi düşer.

HÜKÜMETİN TUTUMU

Asilerin büsbütün azıttığı 15 Nisan Perşembe gününün olaylarına geçmeden önce kabinenin tutumu hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

Ayaklanışı o gece haber alan Merkez Kumandanı, derhal durumu Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'ya bildirir. Paşa, çabuk davranıp Harbiye Nezareti'ndeki birlikle harekete geçse, ya da Hassa Ordusu'nu harekete geçirse mesele belki de hemen halledilecek, isyancılar meydanları doldurmadan katılmalar önlenecek, böylece 31 Mart, kısa zamanda bastırılabilecek. Oysa Ali Rıza Paşa, önce askerlerin ne istediğini öğrenmeye çalışmış, ayrıca, Hassa Ordusu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa'ya haber yollayarak görevi başına gelmesini istemiştir...

Gerçi vaktin geçmesine rağmen Hassa Ordusu yine de o sabah isyanı bastırabilirdi. Çünkü elinde kuvvetli süvari birlikleri vardı. Asker iyi eğitim görmüştü. Ancak, ordunun harekete geçmesine Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa mani olmuş, kurtuluşu isyanın bastırılışında değil, isitfada görmüştür.

Nitekim, Hassa Ordusu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa'nın sonradan Atina gazetelerine verdiği demeç durumun böyle olduğunu göstermektedir.

Mahmut Muhtar Paşa demiştir ki:

"İsyan başladığı sırada bastırmak çocuk oyuncağı kabilindendi. Ancak hükümet şiddetli harekete kesinlikle karşı koydu. İsyan gittikçe genişledi. İhtilalcilere bu kadar cesaret veren şey padişah tarafından yıkıcı hareketlerinin hoş görüleceği teminatıdır."

Hükümet neden ağır davranmıştır? Bu konuda görüşler çeşitli. Bir kısım tarih yorumcularına göre, uzun

süre devam eden gerici yayınlar hükümetin üzerinde etki yapmış ve hatta patlak veren ihtilalin bastırılamayacağı kanısı daha baştan yerleşmiştir. Bu arada hükümetin tehlikelere göğüs gerecek kadar canlı olmadığını, İttihat Terakki'nin baskısından da zaten bıkıldığını söyleyenler vardır. Başka bir yorum ise sadrazamın Abdülhamid'in yetiştirmesi olduğu ve tutumunu bu yüzden ağırlaştırdığı şeklindedir.

Bunların içinde akla en yakın geleni herhalde hükümetin gerici yayınların etkisi altında kaldığı, ayrıca başta Dahiliye Müsteşarı Âdil Bey olmak üzere kilit noktalarını işgal eden bazı memurların istihbarat ve uygulama bakımından hükümeti yanlış yola sevkettiğidir.

Ne var ki bütün bu yorumların arasında hiçbiri (bazı hatıralardaki dolayı belirlemeler hariç) dış etkilere dokunulmamakta ve dışla iç arasında bir köprü kurulmamaktadır. Olsa olsa bu eksiklik o günlerde meselelerin sadece yüzeydeki görünüşlerine bakmak, derinliğine inmemek alışkanlığından gelmektedir. Oysa bugünkü incelemeler gösteriyor ki içerdeki çekişme kadar Osmanlı İmparatorluğu üzerinde İngiliz-Alman rekabetiyle, Avusturya gibi, Fransa gibi ülkelerin çeşitli yönlerde giriştikleri gizli açık baskılar önemlidir. Hatta belki de iç çekişmeler, bu baskı ve etkiler yüzünden sertleşmekte, genişlemekteydi.

Olayın patlak verdiği salı günü daha önce de yazdığımız gibi Adliye Nazırı Nâzım Paşa, Lazkiye mil-

letvekili Aslan Bey, katledildiler. Ayrıca, süvari müfrezesinin başında Divanyolu'na doğru ilerleyen Yüzbaşı Romülüs İpatari, bir avcı neferi tarafından öldürüldü.

Köprü üzerinde İlyas isminde bir mektepli subay vuruldu, cesedi 24 saat ortada kaldı. Arabacılar ya korkudan, ya da taassuptan zavallı subayın cesedini taşımayı bile reddettiler. Şerif Sadık Paşa ve katibi Esat Bey, süvari teğmeni Selâhaddin Mümtaz ve üsteğmen Yusuf Nurettin yine öldürülenler arasındadırlar.

Yine, olay günü Tanin, Şûrayı Ümmet gazetelerinin idarehaneleri yağma edilir, İttihat ve Terakki merkezi basılır. Artık İstanbul'a yağmacılar ve isyancılar hâkimdirler. Akşama doğru Hassa Ordusu'nun askerleri de onlara katılır.

YENİ HÜKÜMET KURULUYOR

Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasıyla boşalan sadrazamlığa Abdülhamid, Tevfik Paşa'yı tayin etmiş, Harbiye Nezaretine de Gazi Ethem Paşa getirilmiştir. Ne var ki, bu değişikliğik ve affi şahane isyancıları yola getirmiş değil,aksine biraz daha azdırmıştır. Neticede bir gün sonra Asârı Tevfik harp gemisinin kumandanı Binbaşı Ali Kabulî Bey, Yıldız Sarayı'nın önünde delik deşik edilerek öldürülecek. saraya sığınan subaylar ise kendilerini güçlükle kurtaracaklardır.

ALİ KABULÎ BEY'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Asârı Tevfik kumandanının katli 31 Mart olayın-
da özel bir önem taşır. Zira ne kadar tevil edilirse edil-
sin Ali Kabulî Bey'in öldürülmesinde Abdülhamid'in
tutumu büyük rol oynamıştır.

Binbaşı Ali Kabulî Bey, isyanın başlangıcında
kendi askerlerinin asilerle birleşmesini önlemişti. Hat-
ta konuşmasında demişti ki:

"Padişah, ancak, millet olursa vardır. Milleti mah-
vetmek isteyenleri bu toplarla kahretmek boynumuzun
borcu olmalıdır."

İşte bu söz Kabulî Bey'i linç edilmeye kadar gö-
türdü.

Tahrikçiler asker üzerinde işlediler ve binbaşının
sözü döndü dolaştı, sarayın topa tutalacağı şekline gir-
di.

Sonunda asilere katılan deniz erleri, Ali Kabul
Bey'i yakalayıp kafesli bir erzak arabasının içine sok-
tular. Başlarına geçecek bir de imam buldular, bando-
yu da alarak sarayın önüne götürdüler.

Hikâyenin bu kısmını, Mabeyin Başkâtibi Ali Ce-
vat Bey, anılarında özetle şöyle anlatıyor:

"Sarayın önünde bağrışmalar oluyordu. Padişah
gürültünün sebebini Başyaver Şakir Paşa ile Veli Pa-
şa'dan sordu. Şakir Paşa da pencerenin önüne iki as-
ker çağırdı. Askerler, İstanbul'u topa tutacağı için Bin-
başı Kabulî Bey'i getirdiklerini söylediler. Binbaşının

kötü adam olduğundan söz ettiler. Padişah dinledi ve (O adamı bana teslim edin, ben tahkik ederim) dedikten sonra oradaki paşalara Ali Kabulî Bey'in mahfuzen karakola götürülmesini emretti, çekildi. Ben padişaha istirahat etmesini tavsiye ettiğim zaman ise şu cevabı aldım: "Maşallah bizi topa tutacak diyorlar, sormayalım mı?"

Görülüyor ki vehimli padişah da Kabulî Bey'in sarayı topa tutacağına inanmış ve her olayı ince ince hesapladığı halde binbaşının iki yaverle karakola götürülemeyeceğini tahmin edememiş, ya da tahmin etmek istememiştir.

Nitekim Ali Kabulî Bey, daha birkaç adım atmadan asilerin hücumuna uğrar. Yaverler kaçışırlar, zavallı binbaşı orada delik deşik edilerek öldürülür. Şeriat kurbanı olarak cesedi de saray ağaçlarından birine asılır.

İSYANIN GELİŞMESİ

31 Mart hareketinin merkezi İstanbul'dur. Ama kısa zamanda kıtaların bulunduğu bütün bölgeleri sarmak istidadını göstermiştir.

Özellikle Doğudaki gelişme önemlidir. Çünkü Erzurum ve Erzincan askeri birliklerin yoğun olduğu iller idiler. Oradaki ayaklanma büyüdüğü takdirde bütün Doğu asilerin kontrolüne girecek, zaten idareyi ele almak için bekleyen İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti

teşkilatına Osmanlı devletinin kaderi teslim edilmiş olacaktı.

13 Nisan (31 mart) günü Erzincan'da bulunan birlikler sancaklarına Kuranıkerim'i bağlayıp silahlarıyla kışlalardan fırladılar, koşu alanında toplandılar. Binlerce erin silahlı olarak şehir içinden geçişi bütün Erzincanlıları heyecana vermişti. Gerçi birkaç gündür fısıltı yoluyla mektepli subaylara karşı askerin ayaklanacağı yayılmış, silah zoruyla şeriatın isteneceği duyulmuştu. Ne var ki Erzincanlılar yine de binlerce askerin subaylarına karşı isyan bayrağını çekeceğini tahmin etmemişlerdi.

İsyancıların kumandanı bir süvari başçavuşuydu. Fakat geriden Erzurum Tümen Kumandanı Yusuf Paşa tarafından destekleniyordu.

Erzincan'daki 4'üncü Ordu Kumandanı Müşir İbrahim Paşa, olayın patlak verişinden daha önce tertipleri duymuş, Yüzbaşı Kemalettin Sami Bey'i (ilerde paşa), yobazların arasına sokabilmişti. Kemalettin Sami Bey, şeriatçı geçiniyor ve güya askeri destekliyordu.

4'üncü Ordu'nun isyancılara katılmaması, daha doğrusu isyanın kısa sürede bastırılmasında İbrahim Paşa ile Yüzbaşı Kemalettin Sami Bey'in rolleri büyük olmuştur.

MERKEZ TABURU ERZİNCAN İSYANINI BASTIRIYOR

Ordu Kumandanı İbrahim Paşa, koşu alanında toplanan isyancıların karşısına, berabeinde din adamların-

dan Hacı Fevzi Efendi olduğu halde gitti. Paşa, hem onların isteklerini öğrenecek, hem de Fevzi Efendi vasıtasıyla nasihat verilecekti. İbrahim Paşa'nın, koşu alanına gelmesi, isyancıların kumandanı olan başçavuşu şaşırtmıştı. Ordu kumandanı, sert müsamahasız bir askerdi. Fakat aynı zamanda, erat tarafından da sevilirdi. Konuşma yaptığı takdirde bir kısmını kandırması ihtimali çok kuvvetliydi. Üstelik karargâh taburu isyana katılmamış, silah elde bekliyordu.

Başçavuş bu ihtimalleri düşünerek kumandana sert bir çıkış yapmak, onu askerin karşısında ezmek, korkutmak, konuşturmamak, böylece duruma hâkim olmak istedi. Kısa bir tartışmadan sonra tüfeğini İbrahim Paşa'ya çevirdi.

İsyanın en kritik noktası burasıdır. İbrahim Paşa eğer korksa, tehdide pabuç bıraksaydı 4'üncü Ordu tüm olarak ayaklanmaya katılacak ve Hareket Ordusu'nun gelişinden sonra bir iç harp bile çıkabilecekti. Hatta belki de Yusuf Paşa birlikleri İstanbul üzerine sevkedip, Hareket Ordusu'nu Trakya'da karşılayacaktı.

İbrahim Paşa göğsüne çevrilen tüfeğe şöylece bakıp meşhur küfürlerinden birini savurdu, akabinde kamçısı başçavuşun suratında şakladı. Şaklamalar birbirini takip etti. İsyancıların bile dehşetle izledikleri bu dayak sahnesi gerçekte Doğudaki ayaklanışın kaderini değiştirmişti. Nitekim İbrahim Paşa ve Hacı Fevzi Efendi, başçavuşu bir yana iterek askerle konuşacaklar, isteklerini soracaklar, nasihatta, bu arada Er-

menilere ilişilmemesi tavsiyesinde bulunacaklar ve maddeler üzerinde anlaşıp toplu hareket edebilmek için birliklere kumanda eden çavuş ve onbaşıları ertesi gün karargâhta bir toplantıya çağıracaklardır. İbrahim Paşa'nın planı, askerin kışlasına dönmesini sağlamaktı ve bunda başarılı oldu.

Ertesi gün çavuş ve onbaşılar karargâh önünde toplandıkları zaman İbrahim Paşa karşılarındaydı. Ne var ki, etrafları merkez taburu tarafından çevrilmiş, göz açıp kapayıncaya kadar silahları ellerinden alınıvermişti. Ordu kumandanı bu işi bitirdikten sonra teker teker kışlaları dolaştı. Zaten olayların etkisi altında kalmış ve kandırıldığını anlamış olan askeri disiplin altına aldı, hatta isyanın üzerinden iki gün geçmeden sıkı bir eğitim programının uygulanmasına başlandı.

ERZURUM'DA

Erzurum'daki hareketin ise önlenmesi çok daha kolay oldu. Ordu merkezinde isyanın kısa sürede bastırılması Yusuf Paşa'yı şaşırmıştı. İbrahim Paşa Erzurum'a geldi, çözük durumda bulunan isyancıların üzerine bir süvari müfrezesiyle baskın yapıldı. Bu müfreze Erzincan'dan yola çıkan ordu birliklerinin öncüsü sanıldı ve asker silahını bıraktı. Yusuf Paşa tutuklandı. İsyancı tümen kumandanı daha sonra İstanbul'a gönderilecek ve Örfi İdare Mahkemesi'nde idama mahkûm edilecektir.

İSTANBUL'A YÜRÜMEK

İsyanı bastıran 4'üncü Ordu Kumandanı İbrahim Paşa için artık yol açılmıştır. Millet Meclisi'ne bir protesto telgrafı çeker ve İstanbul üzerine yürümek, Meşrutiyet'i kurtarmak kararında olduğunu bildirir. Askeri sevk edebilmek için Trabzon'a gemi gönderilmesini ister. Telgrafının bir suretini de Selanik'teki 3'üncü Ordu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'ya gönderir.

Mahmut Şevket Paşa verdiği cevapta, 3'üncü Ordu'nun 2'nci Ordu'yla birlikte İstanbul'a karşı yürüyüşe geçtiğini, bu bakımdan 4'üncü Ordu'nun yerinde kalması, sarayın muhtemel faaliyetine, asker toplama çabasına karşı tedbir almasını salıklar. Gerçekten 4'üncü Ordu'nun toplu halde İstanbul'a nakli o günün şartları içinde mümkün değildi. Kara yolundan koca bir orduyu ulaştırmak güç olduğu gibi, deniz araçlarını Trabzon'a göndermek de imkânsızdır. Zira elde o kadar gemi yoktu. Üstelik Doğudan kuvvetin çekilmesi isyanın halka yayılması sonucunu doğurabilir, hatta devlet, dış müdahaleler karşısında kalabilirdi. Bu bakımdan İbrahim Paşa 3'üncü Ordu Kumandanı'nın isteğini kabul etti ve sadece doğuyu kontrolü altında tuttu.

İSYANA KARŞI TEPKİLER

31 Mart ayaklanmasında gerçi asker İstanbul'a hâkim olmuş, Meclis'te destek bulan yobazlar istek-

lerinin yapılmasını beklemeye başlamışlardır. Şu var ki, isyanın duruma hâkimiyeti, devleti ele geçirmeye kadar götürülememiştir. Bundan şüphesiz irtica hareketine karşı aydınların, subayların ve İttihat ve Terraki Cemiyeti'nin gösterdikleri tepkinin rolü büyüktür. Ayrıca ulema denilen hocalardan sadece ileri gelenlerinin dahil olduğu Cemiyet-i İlmiye iki bildiri yayımlamıştır. Ulemanın birinci bildirisi Meşrutiyet'i koruma amacını taşıyor, ancak isyancıların istemedikleri devlet adamlarını, politikacıları da pek tutmuyorlardı. Mesela birinci bildiride istifa etmiş milletvekillerinden gayrisine ulemanın tam bir güven beslemekte olduğu ileri sürülüyor ve askerden şeriat ulemasına bağlılık isteniyordu. İkinci bildiri ise Derviş Vahdetî'nin Meşrutiyet'in kaldırılması hakkındaki telkinlerine karşıydı ve düzenin şeriata uygun olduğu belirtiliyordu.

Fakat, yukarıda da söylediğimiz gibi, asıl tepki aydınlardan ve İttihat-Terakki Cemiyeti'nden gelmiştir. Cemiyet kısa zamanda bütün şubeleriyle harekete geçmiş bir yandan padişahtan durumun düzeltilmesi istenirken öte yandan 3'üncü ve 2'nci Ordu'nun müdahalesi için talepler yapılmaya başlanmıştır.

O zaman kitle haberleşme araçları yaygın olmadığı ve muhalefet gazeteleri de talan edildiği için haberler kulaktan kulağa yayılıyor, İstanbul'dan uzaklaşıldıkça tabii olarak bire bin katılıyordu.

Padişaha, Millet Meclisi'ne çekilen protesto telgraflarında Hüseyin Hilmi Paşa'dan sonra iş başındaki

Tevfik Paşa kabinesine güvensizlik belirtiliyor, İstanbul üzerine yürümeye ant içildiği tekrarlanıyordu. İttihat Terakki örgütleri ayırca çoğu illerin hükümetle temasını hemen hemen kesmiş gibiydiler.

Özellikle Rumeli'de heyecan fazlaydı. Zira Rumeli, Bulgarların bir takım marifetler karıştırmak istediklerinin farkıydaydı.

3'üncü Ordu'daki genç subaylarda meşrutiyeti kurtarmak, milli birliği sağlamak için İstanbul üzerine yürümekten başka çare bulunmadığı kanısı genelleşmişti. Genç subayların arasında Kolağası Mustafa Kemal Bey de vardı.

Selanik'teki Redif Tümeni'ne gelen telgrafları inceleyen Mustafa Kemal Bey, Üçüncü Ordu'nun Meşrutiyet'i kurtarabileceğini savunuyor ve vakit geçirmeden harekete geçilmesini istiyordu.

14 Nisan Çarşamba günü Selanik Redif Tümeni'nin bütün alayları seferi duruma getirildi ve tümen İstanbul üzerine yürüyüşe geçti. Tümenin Kurmay Başkanı Mustafa Kemal Bey idi.

HAREKET ORDUSU

Celal Bayar, "Ben de Yazdım" isimli eserinde, Hareket Ordusu adının Mustafa Kemal tarafından konulduğunu yazar ve Atatürk'ün anlattığı şu anıyı nakleder:

"İrticai bastırmayı üzerine alacak askeri kuvveti-

miz için bir isim düşünmüştüm. Öyle bir isim olmasını istedim ki, çarpışan tarafların duygularına dokunmasın. Herkes bu ismi benimseyebilsin... Fransızca "Mouvement" manasına gelen hareket kelimesi aklıma geldi. Zaten yürüyüş halindeydik. Kuvvetlerimizin adı, Hareket Ordusu oldu."

Hareket Ordusu, İstanbul'a gelirken Edirne'deki 2'nci Ordu'dan bazı birlikler de ona katıldılar. Yürüyüş muntazam oldu ve ordu önce Halkalı'da karargâh kurdu. Sonra Yeşilköy'e geçti.

22 Nisan'da Mahmut Şevket Paşa, Selanik'ten gelip kumandayı ele aldı. Böylece Hareket Ordusu'na bir tümen değil, bir kurtarıcı Milli Ordu hüviyeti verildi. Mustafa Kemal Bey, yerini daha yüksek rütbeli subaylara, Binbaşı Enver Bey'e bıraktı. O sıralarda hastalanmıştı da.

9 Nisan 1325'te İstanbul'dan kaçıp gelen milletvekilleriyle Millet Meclisi toplantısı yapıldı. Ve meclisle ordunun meşrutiyet ve özgürlüklerin korunması konusunda fikir birliğinde oldukları ve kararların Meclis tarafından alındığı açıklandı. Daha sonra İstanbul hükümetiyle Meclis adına temasa geçildi. Hareket Ordusu şehre girmeye hazırlanıyor, ancak hem kan dökülmesini önlemek, hem de müdahaleyi hukuk sınırları içine oturtmak istiyordu. Padişaha verilen teminat, kışlalarında oturan isyancı askerleri yola getirmek için yapılan sondajların sebebi daha çok bunlardan gelir.

Nihayet olaydan 11 gün sonra İstanbul üzerine yü-

rüyüş başladı. İstanbul tarafında Babıali hariç, önemli mukavemet olmadı. Fakat Beyoğlu'nda Hareket Ordusu, mesela Taksim kışlasından ateş edenler karşısında hayli sıkıntı çekti, hatta kayıp verdi. Fakat Yıldız'da padişaha bağlı kuvvetler de Abdülhamid'in emriyle mukavemet etmeye kalkmayınca mesele halledildi.

PADİŞAHIN TUTUMU

Padişahın, Hareket Ordusu'na mukavemet etmek istememesi, hatta karşı durmak için ısrar edenlerin tekliflerini reddetmesi şüphesiz Sultan'ın lehinde bir puandır. Gerçekten Sultan Hamid, Yıldız'daki 2'nci fırkaya mukavemet emrini verse, hele saray muhafızları da onlara karışmış olsalardı, savaş uzun sürecek, Yıldız'dan kuvvet alan isyancı askerler cüretlerini arttıracaklardı. Şu var ki, Hareket Ordusu'nun ezilmesi veya uzun süre mukavemetle karşılaşması Osmanlı İmparatorluğu içinde belki, belki değil muhakkak bir iç savaşı ortaya çıkaracak, hatta Rumeli büsbütün kopabilecekti. Üstelik çatışma kızıştığı zaman Düveli-Muazzama müdahalesi de beklenebilirdi.

Abdülhamid'in kararı bir yandan geleceğin görülmesiyle olduğu kadar öte yandan verilen teminatlarla ilgilidir. Padişah, 31 Mart olaylarında da bir tarafsız havaya bürünmüş, isyanın özellikle Millet Meclisi'ni, İttihat Terakki Cemiyeti'ni yola getireceğini ummuştu. Nitekim Mabeyin Başkâtibi Ali Cevat Bey,

fezlekesinde, Sultan'ın isyan patlak verdiği gün odasında bir imzasız mektup bulunduğunu, bu mektupta askeri ayaklanmanın kendi aleyhinde olmadığının yazıldığını bildirmektedir. Abdülhamid, bu yüzden isyanı pasif hareketleriyle izlemiş, Hareket Ordusu geldiği zaman da aynı pasif davranışı sürdürmek istemiştir. Maamafih hemen söylemek gerekir ki, eğer Mahmut Şevket Paşa ve beraberindekiler günün heyecanına kapılsalar ve Abdülhamid'i derhal devirmeye kararlı olduklarını bildirselerdi, evhamlı padişah mukavemete karar verebilirdi.

MAHMUT ŞEVKET PAŞA'NIN TELGRAFI

Yeşilköy'de toplanan ve Ahmet Rıza Bey'in yerine Sait Paşa'yı başkanlığa getiren Millet Meclisi ilk iş olarak Abdülhamid'in halli meselesini ele almıştı. Müzakereler gittikçe alevleniyor, milletvekilleri 31 Mart isyanının kızgınlığı, yurdun her yanından gelen bağlılık telgraflarının heyecanıyla padişahı tahttan indirmek istiyorlardı.

Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa ise böyle davranışı zamansız ve gereksiz buluyordu. Aslında paşanın hakkı da yok değildi. Zira asker Rumeli'den meşrutiyetle beraber padişahı ortadan kaldırmak isteyenleri cezalandırmak için yola çıkmıştı. Tersine davranış Hareket Ordusu'nun bir kısmını veya tamamını isyancılar tarafına geçirebilir ve Osman-

lı İmparatorluğu o zaman karanlığa gömülebilirdi. Zaten isyancıların adamları Yeşilköy ve çevresinde dolaşıyor, Rumeli'den gelen askerleri kışkırtmaya çalışıyorlardı. Nihayet paşanın müdahalesiyle Meclis değişik bir karar aldı, İstanbul hükümetine bir tezkere yazıldı. Bu tezkerede padişah, Anayasa'ya sadık kaldığı müddetçe hayatının ve haklarının korunacağından söz ediliyordu. Ayrıca Mahmut Şevket Paşa, 10 Nisan 1325 günü sultana çektiği telgrafla, "İkinci Ordu'nun gelişi dolayısıyla birtakım kötü niyetlinin Padişah'ın halledileceği haberlerini çıkarttıklarını, ancak bunların aslı olmadığını" bildiriyordu.

3'üncü Ordu Kumandanı, ayrıca Sadrazam'a gönderdiği telgrafta da bir yandan Osmanlı donanmasının da kumandasını yüklendiğine işaret ederken, öte yandan Abdülhamid'e dokunulmayacağının teminatını veriyordu. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Sultan Abdülhamid'i, işte bu teminat telgrafları, aksine karar almamaya yöneltmiştir. Padişah, halledilse bile, hiç değilse canını kurtarmayı da Hareket Ordusu'nun gelişi sırasında düşünmüştür.

İKİ YANLI

Bu arada Ahrar Partisi'ne bağlı ya da muhalif mebuslardan iki taraflı çalışanların da amacı hem Abdülhamid'den hem de İttihat Terakki'den kurtulmaktı. Mesela Dr. Rıza Nur hatıratında şunları yazmaktadır:

"Bolu mebusu Habib Meclis'te gizli bir celse yaptırıp kürsüye çıktı. Bütün mebusların Yeşilköy'e davet edildiklerini, derhal gitmeleri gerektiğini söyledi. Kandırdı. Baktım ki iş fena, Meclis'i pençeleri altına alıp hareketlerinin meşruiyetini tastik ettirecekler. Ondan sonra istedikleri gibi karar verdirecekler. Düşündüm şehre girerlerse harp olacak... Halbuki bu vaka ile ittihatçılardan kurtulunmuştur. Böyle fırsat bir daha ele geçer mi? Bunları burada bir daha ezip işi bitirmeli. Düşündüm ya Abdülhamid?.. Dedim ki aynı zamanda onu da halletmek mümkündür. Derhal Harbiye Nezareti'ne gittim. Nazım Paşa'yı buldum. Bu zatla sevişirdik. İttihatçıları sevmezdi. Asker onu pek sever, ne dese dinlerlerdi. Hem de Harbiye Nazırı idi. Bu sefer dermansız halde buldum. Meseleyi ve fikrimi izah ettim. "İş işten geçiyor. Sen şu askeri topla 40 bin talimli askerin var, şunları (Hareket Ordusu'nu) bir hamlede bitir. Ondan sonra dön Abdülhamid'i hallet, işler düzelsin" dedim. Baktım, dudakları morardı, titremeye başladı. Gayet aciz ve perişan tavırla: "Ben bunu yapamam" dedi.

Gerçekten Dr. Rıza Nur'un bütün ısrarlarına rağmen Nazım Paşa böyle bir maceraya girmemiş ve doktor da kurtuluşu Mısır'a kaçmakta bulmuştu. Nazım Paşa Hareket Ordusu'nun üzerine yürüseydi, onu ezebilir miydi? Dr. Rıza Nur'a göre evet. Ona belgeler göstermektedir ki Erzurum'daki ordu ve başka birlikler İstanbul üzerine yürümeye hazırdılar. Rıza Nur'un

kendi amacına varmak için Türk ordusunu birbirine kırdırmak isteğini açıkça ileriye sürebilmesi hırsların insanları nereye kadar götürdüğünü göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

KANLI ÇARPIŞMALAR

Hareket Ordusu 23 Nisan Cuma'yı 24 Nisan'a bağlayan gece İstanbul üzerine yürümeye başladı. Öncüler sabaha karşı şehre girdiler ve İstanbul'un bazı yerleri tutuldu. Sabah ise fiili işgal başladı. Harekâtta öncü kumandanları olarak Binbaşı Fethi Bey (Okyar), Binbaşı Enver Bey (Paşa), Binbaşı Ali Hikmet Bey (Ayırdan) ve Binbaşı Muhtar Bey (Şehit) kolbaşı olarak görev almışlardı. Ayrıca Hafız Hakkı Bey, 2'nci Ordu'dan İsmet Bey (İnönü), Kâzım Bey (Karabekir), birliklere kumanda ediyorlardı. Hürriyet kahramanlarından Nizayi Bey (Resneli)'in çetecileri Hareket Ordusu'nun bir kolu idi. Bazı tarihçilerin yazdıklarına göre ordu, 25 tabur idi ve 4 alaya bölünmüştü. Bazılarına göre ise asker miktarı 22 tabur kadardı. Ayrıca 10 süvari bölüğü, 9 batarya işgalde görev almışlardı.

Enver Bey'in kumandasındaki birlik Taşkışla üzerine yürüdü. Ne var ki kışladaki neferler, bir söylentiye göre 7'nci Alay Kumandanı Albay İsmail Hakkı Bey'in çabasına rağmen, cephaneliği yağma edip silahlandılar ve Enver Bey'in birliği üzerine şiddetli bir ateş başladı. Hareket Ordusu'nun İstanbul'u işgali sı-

rasında en kanlı olaylar gerek Taşkışla, gerekse Taksim Kışlası'nda başı bozuk eratın cahil komutanlara uyarak mukavemete kalkması üzerine meydana gelmiştir. Nitekim Enver Bey'in birliğinde zayiat artınca Taşkışla, Harbiye bahçesine yerleştirilen bataryalarla topa tutulmuş, ayrıca yarma hareketi yapmak isteyen avcılar makineli tüfekle biçilmiştir. Taşkışla'daki isyancılarla Enver Bey birliğinin çatışması aşağı yukarı bir gün fasılsız sürmüştür. Yine Taksim bölgesindeki savaş Taşkışla'daki kadar uzamamakla beraber kanlı olmuş, birliğin kumandanı Binbaşı Muhtar Bey vurulmuştur.

Hareket Ordusu'nun şehre girişini ve diğer olayları kısaca gözden geçirelim:

OLAYLARIN PANORAMASI

★ İlk ateş Davutpaşa Kışlası yönünden gelmiş, cuma selamlığına giden süvarilerle kışlanın etrafını işgal eden piyade arasında kısa bir çarpışma olmuştur. *Çarpışmadan sonra süvariler Beyazıt'taki Harbiye* Nezareti'ne çekilmişlerdir.

★ Harbiye Nezareti'nde bulunan isyancı askerler kendi başlarına harekete geçip Edirnekapı'yı tutmak istemişlerse de, kısa sürede püskürtülmüşlerdir.

★ Rumeli jandarmasıyla birleşen Harbiye öğrencileri Beyoğlu'nu tutmuşlar, ayrıca bir bölük Harbiyeli de sefarethanelerin kapılarını tutmaya memur edilmişlerdi.

★ Hareket Ordusu, topçu kışlasından gelecek ateş ihtimaline karşı Talimhane gerisindeki çukurluğa yerleştirilmişti. Topçu kışlasındaki asker teslim teklifini kabul etmeyince derhal karşılıklı ateş başlamış ve ateş bir süre devam etmiştir. Bir ara pencerelerden gelen "Yaşasın hürriyet" çığlıklarına aldanan Hareket Ordusu Birliği Taksim kışlasına açık açık ilerlerken çok şiddetli bir ateşe daha tutulmuşlar ve hayli kayıp vermişlerdir. Sonunda kışla toplarla dövülmek ve yıkılmak suretiyle ancak teslim olmuştur.

★ Topçu kışlasının tesliminden önce birlik kumandanı Kurmay Binbaşı Muhtar Bey'in vurulması gerçekten talihsizliktir. Ordunun genç ve aydın subayı olan Muhtar Bey, yanına bir subay ve bir müfreze alarak Taksim Karakolu önünde Harbiye'ye doğru yürüyüşe geçmiş ve o sırada karşısına kışladan kaçan birkaç isyancı avcı askeri çıkmıştır. Askerler müfrezeyi görür görmez ateşe başlamışlar ve ilk kurşunla Muhtar Bey vurulmuştur. Binbaşının vurulduğu yer bugünkü Şehit Muhtar Caddesi'dir.

★ Taşkışla'daki vuruşma daha önce işaret ettiğimiz gibi Hareket Ordusu'nun İstanbul'u işgali sırasında en fazla can kaybına sebep olan küçük çapta bir savaştır. Taşkışla'ya hücum eden birliğin başında Binbaşı Enver Bey bulunuyor ve harekâtı, şimdi Divan Oteli'nin karşı tarafında, halen mevcut bir apartmanın çatısından yönetiyordu. Kışladaki avcı taburları Harbiye'den yapılan top ateşi karşısında tıpkı Topçu Kış-

lası'nda olduğu şekilde teslim olacak gibi davranmışlar, fakat birlik kışlaya doğru yürüyüşe geçince şiddetli bir yaylım ateşine girişmişlerdir. Bu ateş yüzünden Hareket Ordusu Birliği hem hayli zayiat vermiş, hem de geriye çekilmek zorunluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak top ateşi ile uzun süre dövüldükten sonradır ki, Taşkışla teslim olmuştur. Taşkış!a'nın teslimi sırasında kaçmak isteyen isyancılardan bir kısmı öldürülmüş, bir albay da kurşuna dizilmiştir.

★ Beyoğlu kesimindeki kanlı vuruşmalar kadar Babıali'de olanlar da Hareket Ordusu Birliği'ne hayli kayıp verdirmiştir. Edirnekapı'dan şehre giren avcı askerleri Babıali'ye geldikleri sırada Sadaret binasını korumakla görevli, fakat aynı zamanda isyan etmiş olan taburun şiddetli ateşiyle karşılaşmışlardır. Hareket Ordusu Birliği derhal mevzi almış, buna karşılık Babıali taburu da diğerlerinden daha intizamlı olarak mevzilere girmişler ve ateşe başlamışlardır. Bu yüzden kısa sürede Babıali ve Cağaloğlu savaş meydanı haline gelivermiştir.

Babıali'deki savaşta, bugünkü İran Konsoloshanesi'nin köşesine, şimdi Derleme Müdürlüğü olan binanın yanına, Milli Eğitim Müdürlüğü'nün sokağına yerleştirilen toplar hayli iş görmüş, bir yandan Babıali dövülürken, öte yandan piyadenin morali yükseltilmiş ve akşama kadar süren savaş sonunda isyancılar teslim alınmışlardır.

VE YILDIZ

Beyoğlu bölümünde bütün karakollar ve kışlalar ele geçirildikten sonra Yıldız'ın etrafındaki muhasara özellikle takviye edilmişti. Yıldız çember içine alınmıştı. Çünkü Abdülhamid'in seçme askerlerden kurulu muhafızları vardı. İkinci Fırka adı altında toplanan muhafızlar arasında özellikle Arnavutlar vuruşmada ün almışlardı. Ayrıca fırkanın bataryaları, süvari bölükleri de gerek donatım, gerek eratın eğitimi bakımından kuvvetliydi. Kısacası, Muhafız Fırkası, Hareket Ordusu'na uzun süre mukavemet edebilir ve savaş sırasında Yıldız Sarayı da yerle bir hale gelebilirdi. Nitekim Hareket Ordusu öncüleri Yıldız önlerinde görülür görünmez fırkaya bağlı askerler, sarayın cephaneliğini yağmalamışlar ve hendeklerde mevziye girmişlerdir. Ancak Sultan Abdülhamid, askerlerin silah atmamaları için kesin emir vermiş ve kumandanları eliyle bir kısmını silahtan arındırmıştır. Bir kısmı ise Beşiktaş'a inerek karşıya geçmişlerdir. Hareket Ordusu da İstanbul'da temizliğini yapmış, birliklerini Yıldız'a yığmıştı. Yıldız Harekâtı'nı Şevket Turgut Paşa yönetiyor, genç kurmaylar Fethi Bey, İsmet Bey, Paşa'ya yardımcı oluyorlardı.

YILDIZ'IN İŞGALİ

2'nci fırka silahını bıraktıktan sonra Yıldız'ın işgaline sıra gelmişti. Ancak Şevket Turgut Paşa Yıl-

dız'da hâlâ muhafız askeri bulunduğundan şüpheleniyor, teslim alınan silah sayısıyla 2'nci fırkanın mevcudu arasındaki fark bu şüpheyi büsbütün arttırıyordu. Bu yüzden halk arasında çıkan, sarayın dinamitleneceği söylentileri saraydakilerin de kulağına gitmiş, Mabeyin Başkâtibi Cevat Bey hariç, memurların hemen hepsi Yıldız'ı terk etmişlerdir. O kadar ki, elektrik memurları, kandilciler sıvıştıkları için saray karanlıkta kalmıştı.

Muhasara iki gün kadar sürdü. İkinci gün olan pazartesi, akşama doğru içeride asker kalmadığı anlaşıldıktan sonra Yıldız işgal edildi. Askerler sadece harem dairesine girmediler, sarayda bulunan aşçı, uşak, musahipler tutuklandı.

Savaş başarıyla sonuçlanmış, isyan artık bastırılmıştı. 25 Nisan'da sıkıyönetim ilan edilecek, isyancıların elebaşıları birer ikişer sigaya çekilecek ve toplanan Meclis bu defa alkışlar arasında Abdülhamid'i tahttan indirecekti.

ABDÜLHAMİD TAHTTAN İNDİRİLDİ

Yeşilköy'den İstanbul'a dönen Millet Meclisi'nin ilk toplantı gündeminde Sultan Hamid'in tahttan indirilmesi vardı. Fakat gariptir ki, Meclis bu işin sorumluluğunu üzerine alamamış, önce Ayân'ın, hal meselesini konuşması için fetva istenmesi yoluna gidilmiştir.

Fakat Fetva Emini Nuri Efendi isteneni vermeye yanaşmadığı için yük, Şeyhülislam Ziyaettin Efendi'nin omuzlarına yüklenmiştir. Neticede Meclis, halli kabul etti ve kurulan bir parlamento heyeti kararı Abdülhamid'e bildirdi.

Hamid'in yerine Mehmet Paşa Efendi tahta geçmiş ve eski padişah o gece trenle Selanik'e gönderilmişti.,

KAÇANLAR, YAKALANANLAR

Hareket Ordusu'nun duruma hâkim olduğu anlaşılır anlaşılmaz, 31 Mart olaylarını yaratanlar, birer ikişer İstanbul'dan, Osmanlı diyarından kaçabilmenin yollarını aradılar.

Kaçanların başında Volkan gazetesi sahibi Derviş Vahdeti, Kâmil Paşazade Sait Paşa, Abdullah Zühtü, Ali Kemal, Berat mebusu İsmail Kemal, Serbesti gazetesi başyayzarı Rifat, Ergiri milletvekili Müfit, Ahrar Fırkası Genel Sekreteri Nurettin Ferruh bulunmakta idiler. Ayrıca, Prens Sabahattin Bey, Mizancı Murat Bey, Osmanlı gazetesi sahibi Ahmet Fazlı Bey de tutuklanmışlardı. Bunlardan Prens Sabahattin Bey'le Ahmet Fazlı Bey serbest bırakıldı. Murat Bey, Rodos'ta ölünceye kadar kalebentliğe mahkûm edildi. Mevlanazade Rifat ve Sait Paşa hakkında gıyaben verilen kararda Rifat Bey, 10 yıl süre ile sürgün cezası aldı, Sait Paşa da askerlikten tard edildi.

Üçe ayrılan sıkıyönetim mahkemelerinden ilk karar 3 Mayıs'ta çıktı ve derhal infaz olundu. 13 kişi asılmıştı. Bunlar askerin başına geçip kumandayı ele alan çavuşlardı. Ayrıca, Nazım Paşa ile Aslan Bey'i öldüren 5 kişi Ayasofya'da, yine askeri teşvik eden 5 çavuş ve onbaşı Beyazıt'ta, Mülazım İlyas'ı öldüren üç er köprüde idam edildiler.

12 Mayıs'ta Ali Kabulî Bey'i öldüren 16 kişinin sekizi Kasımpaşa, diğerleri ise Beşiktaş ve Beyazıt'ta asıldılar ki, bunlar deniz askerleriydiler.

İsyancılarla işbirliği yaptıkları için 17 Mayıs'ta asılan 5 kişiden başka, saraydan Başmusahip Cevher Ağa, tütün kıyıcısı Mustafa Ağa, Tüfekçi Albay Halil, Danıştay üyelerinden Tayyar, Protesto gazetesi yazarı Nadirî Fevzi, Rüsumat Kalemi Müdür Yardımcısı Tevfik ve Derviş Vahdeti'nin arkadaşlarından Enderunlu Lütfü, 27 Mayıs'ta asılanlar arasındadırlar.

Son partide ise Derviş Vahdetî ile birlikte, yaver ve hafiye Kabasakal Mehmet Paşa, Erzurum'da isyancıları destekleyen Yusuf Paşa, İttihadı Muhammedi Cemiyeti'nden Yüzbaşı Hakkı, İspatari'yi öldüren İzmirli Saim vardı.

Ayrıca, Meclis'te isyancılar adına nutuk atan Hoca Rasim müebbet, Tüfekçibaşı Tahir ile İkinci Tüfekçi Küçük Tahir Paşalar 6'şar yıl küreğe mahkûm edilmişlerdi.

Abdülhamid'in yakınlarından Serasker Rıza, Hasan Rami, Zeki, Memduh Paşalar, daha sonra Büyükada'ya sürüldüler.

DERVİŞ VAHDETİ'NİN KAÇIŞI

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yaklaşması Vahdeti'yi tedirgin etmiş, yobaz, daha isyanın 5'inci günü kaçmayı tasarlamıştı. Önce İngilizlerin adamı Sait paşa'ya başvurdu ve onun tavsiyesiyle Şehzade Vahdettin'in sarayına sığınmak istedi. Vahdettin'in red cevabı üzerine Gebze'ye kaçtı. Bütün ümidi ilçede hayli kuvvetli olan İttihadı Muhammedi Cemiyeti vasıtasıyla yakasını kurtarmaktı.

Kıyafet değiştirerek Gebze'den yola çıktı. Niyeti İzmir'e gitmek, Ege'den yabancı bir ülkeye kaçmaktı. Bir kılavuz aldı, trende iki subayın kendisinden şüphelenmesi üzerine Hereke'de indi. Yollarda konaklaya konaklaya Bergama'ya geldi. Oradan bir arabayla İzmir'e geçti. Para bulmak için başvurduğu bir hemşehrisi tarafından ihbar edildi, yakalandı ve İstanbul'a gönderildi.

16 Mayıs tarihli Tanin, Derviş'in yakalanışından sonraki tafsilatı verirken, sorgusunda hüviyetini belli etmemek için nasıl direndiğini yazar. Bu direnme karşısında İzmir Savcısı, ihbar eden hemşehrisini çağırır ve nihayet Derviş her şeyi bülbül gibi söylemeye mecbur olur. 18 Mayıs tarihli Tanin'de ise Volkan sahibinin Aleksandros vapuru ile İstanbul'a getirilişinin hikâyesi şöyledir:

"Vapur rıhtıma yaklaşır yaklaşmaz Vahdeti'nin kötü ayağından olacak ki, hava birdenbire kararda. Fır-

tına şiddetlendi, yağmur yağdı. Bu vatan hainini görmek üzere kadın-erkek birçok kişi rıhtımın üzerinde idiler. Bir sandala atlayarak vapura çıktım. Doğruca Vahdeti'nin bulunduğu yere gittim. Ufak iki yataklı bir kamaradaydı. Orta boylu, biraz şişmanca, sakalını makine ile kestirmiş, saçları alelade, başında bir püsküllsüz fes, arkasında aba, vardı. Şalvar giymişti. Yüzünde pişmanlık işareti görülmüyordu. Yalnız gözlerini bir noktaya dikerek mütemadiyen düşünüyor gibiydi. Gericilerden Çerkes Salih'le, medrese öğrencilerinden Ahmet Hilmi beraberinde idiler. Vapurdan çıkarılıp önce Sarayburnu'ndaki Askerlik Dairesi'ne, oradan Divanyolu'nu takiben Harbiye Nezareti'ne götürüldü..."

Derviş Vahdeti'nin yargılanması bir aydan fazla sürdü. 25 Haziran'da idamına karar verildi.

Vahdeti kendini kurtarmak için hayli çaba göstermiş, sonunda Hareket Ordusu Kumandanlığı'na verdiği bir dilekçe ile, deli olduğunu ileri sürerek, mahkemenin bu durumu göz önüne almasını istemiştir. Derviş'in mektubu sadeleştirilmiş şekliyle şöyledir:

"Irsi olarak asabi nöbetler geçirdiğim için çoğunlukla yazdığım şeylerin faydasını ve zararını düşünemeyecek durumda bulunduğumu Sıkıyönetim Kumandanlığı'na bildirmiştim. Nazara almadılar. Bunu adalet adına söylemek zorunluğundayım."

Derviş Vahdeti gerçekten deli miydi? Yazılarına bakılırsa onda bir ruhi sapıklığın, muvazenesizliğin

bulunduğu göze çarpıyor. Fakat bu muvazenesizliğin yanında hâris olduğu ve kendisini pek kurnaz zannettiği de bilinmektedir. Ayrıca Vahdeti'nin bir karakteristiği de her kalıba girebilmesidir. Hele ucunda para ve can olunca Derviş, söylediklerinin tersini yapmaya da hazırdır.

KARAR

Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kararından ilgi çekici bölümler Vahdeti'yi daha iyi tanımamıza imkân verebilir. Bakınız ne diyor, mahkeme:

"Volkan gazetesi imtiyaz sahibi olup fesat çıkaran yayınlarıyla geçen Mart'ın 31'inci Salı günü meydana gelen irticai ve askeri ihtilali hazırlamaktan sanık olan ve Birinci Sıkıyönetim Mahkemesi'nin derin soruşturma ve yargılaması sonunda hiçbir ilmi ve içtimai terbiye görmeyerek, şimdiye kadar içki ve şarkıcılıkla serseri bir hayat geçirmiş olduğu sorgu sırasında kendi itirafıyla meydana çıkan, Mehmet oğlu Kıbrıslı Derviş Vahdeti adındaki şahıs Volkan gazetesini yayınlamaya başladıktan sonra, firarından dolayı arkasından kanuni takibat yapılan Emirîzade Ömer Lütfi ile birleşerek ittihadı Muhammedî adı altında bir cemiyet kurmayı kararlaştırmış, gazetesini önce bu cemiyetin yayın organı haline getirmiş, sonra da Ömer Lütfi'yle arkadaşlarını terkederek cemiyeti kendisinin idare ettiği anlaşılmıştır. Bu arada iyi niyetle

gazetesine müracaat eden bazı ulemâyı Cemiyete üye yazarak ilan etmiş, bu yüzden saf vatandaşları da çekerek onlara şubeler açtırmıştır. Cemiyetin fikirlerinin yayıcısı ve başkanı sıfatını takınarak din ve şeriat perdesi altında mütemadiyen yayınladığı tahrik edici ve fesat çıkarıcı makaleleriyle halkın üzerinde özel bir etki yaptığı gibi, kışlalara sokulan Volkan gazetesindeki Mehdiyane yazılarıyla askeri etkisi altına almış ve bunları hükümetle Millet Meclisi başkan ve üyelerinden bazılarının aleyhine sevk etmiştir. İnkâra rağmen Vahdeti'nin 31 Mart günü Millet Meclisi önündeki askerler arasında bulunduğu da ortaya çıkmıştır..."

Kararda da görülmektedir ki, Derviş Vahdeti aslında her şeyi yapabilecek tıynette bir serseridir. 2'nici Meşrutiyet'in anarşisi kendisine fırsat vermiş, memleketi 31 Mart'a kadar götürmüştür.

ABDÜLHAMİD'İN YARGILANMASI MESELESİ

İsyancıların duruşmasını bitiren 1'inci Sıkıyönetim Mahkemesi hazırladığı raporda, tahttan indirilen Sultan Abdülhamid'in de yargılanmasını ister. Fakat Tevfik Paşa'nın yerine geçen Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi bu teklifi kabul etmez. 1'inci Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Abdülhamid'in yargılanması için ileri sürdüğü gerekçe ana hatlarıyla şudur:

1 - Abdülhamid, hafiyeliği ortadan kaldıracağını

ilan ettiği halde vaadine uymamış, 2'nci Meşrutiyet'in ilanından itibaren yeniden hafiyeler kullanmaya başlamıştır. Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik Kongresiyle İstanbul'daki bütün toplantı ve konferanslara hafiyeler gönderilmiştir.

2 - Mabeyn tütün kıyıcısı Mustafa, Birinci Musahip Cevher Ağa, tüfekçilerden Albay Halil'i kötülük vasıtası olarak seçmiş, bunları, meşhur hafiyelerden Danıştay Başkanlığı eski Teftiş Heyeti üyesi Nadiri Fevzi, eski Gümrük Dairesi İstatistik Kalemi Müdür Yardımcısı Tevfik Beylerle temasta bulundurmuş, hepsine paralar vermiştir.

3 - Volkan gazetesine Cevher Ağa eliyle para göndermiş, Serbesti gazetesi sahibi Mevlanazade Rıfat Bey'i öldürmesi için Albay Halil'i memur etmiştir. Halil Bey'in vasıta bulması için teklif yaptığı Danıştay üyesi Tayyar bu işe karşılık 3000 lira istemiştir. Mevlanazade Rıfat Bey yerine Serbesti Başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesinden sonra Abdülhamid kendi el yazısıyla, tütün kıyıcısı Mustafa'dan duruma ait jurnal talep etmiş ve bu yazıyı Mustafa, asılacağı gün ilgililere vermiştir.

4 - Âsi askerler tabur tabur Yıldız'a geldikçe Abdülhamid isyancılara iltifat göstermiş, hatta Ali Kabuli Bey'i getirenlerden ikisini yanına çağırmış, konuşmuş ve sonunda Binbaşı, kendi gözü önünde öldürülüp cesedi ağaca asılmıştır. Abdülhamid durum böyle iken Ali Kabuli Bey'i öldüren âsi askerlerin elindeki sancağa Mecidî nişanı taktırmıştır.

Aslında bu gerekçeyle Sultan mahkemeye çekilebilirdi. Şu var ki, kabinede ne Şeyhülislam, ne de Adliye Nazırı Necmettin Molla, 33 yıl iktidarda kalan bir padişahın tahttan indirildikten sonra yargılanmasına razı olmadılar ve rapor, Harbiye Nezareti'ne iade edildi. Mamaafih Hareket Ordusu da Abdülhamid üzerinde ısrar etmemiştir. Çünkü Mahmut Şevket Paşa İstanbul'a girerken Padişahın kılına dokunulamayacağı hakkında hem garanti vermiştir, hem de Abdülhamid mukavemete kalkmadığı için, gerek orduda, gerekse milletvekilleri indinde suçlarını kısmen de olsa affettirmişti.

BASININ TUTUMU

31 Mart olaylarından önceki basının tutumuna giriş bölümünde işaret etmiştik. Bu dönemde basın, çoğunlukla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşıdır. Ama Hareket Ordusu İstanbul'a dayandıktan, hatta dayanacağı öğrenildikten sonra tutum birdenbire değişir. Bir gün önce Cemiyet'e kahrolsun diyenler, bir gün sonra Cemiyet şakşakçısı kesilirler. Yine bir gün önce orduyu umursamayan, askerleri birbirine sokmak isteyenler için ertesi gün ordu baş tacıdır, Meşrutiyet'i kurtarmaktadır.

Bakınız, Ahmet Cevdet Bey'in "İkdam" gazetesi 2 Nisan 1325 tarihli nüshasında, yani Hareket Ordusu gelmeden önce neler yazıyor:

1 NİSAN GECESİ

"1 Nisan gecesi Osmanlı devrim tarihinde mühim bir sayfa teşkil eder. Gece bütün siyahlığıyla İstanbul ufuklarını kapladığı zaman, gündüzün hareketleriyle yorgun düşmüş olan Osmanlı milleti evlerine çekiliyor, fakat asker, gizli cemiyetin (İttihat ve Terakki'nin) istibdadına son vermek, İslam şeriatına göre gerçek adaleti sağlamak için büyük bir sabırsızlık içinde atanacak Sadrazamı, Harbiye Nazırını bekliyordu.

İstanbul'un azametle ufuklara doğru yükselmiş minareleri gece karanlığı içinde kalbe bir yücelik verdiği sırada uzaktan uzağa boru ve mızıka sesleri, silah patırdıları, yaşasın avazeleri işitiliyor, caddelerden geçen askerlerin süngüleri havagazlarının yorgun ışıkları altında parlıyordu. Osmanlı askerlerinin sabah Ayasofya Meydanı'nda toplanmaları ne kadar heybetli olmuşsa, gece kışlalarına dönmeleri de daha çok heybetli olmuştur. Gecenin sonsuz karanlığı içinde uzaktan uzağa işitilen muzika sesleri, âni inkılabın sükûnet bulmasına bir delil olarak kabul edilmiş, kalblere büyük bir sükûnet gelmiştir. Asker bir yandan hürriyet havası çalarak ilerliyor, öte yandan kışlasına dönen bir taburun selam havası çalarak çok kez "Padişahım çok yaşa!" sesini ayyuka çıkardığı işitiliyordu.

Saat beş buçuğa doğru idi. Müthiş bir yaylım ateşi her yanı büyük bir dehşet içinde bıraktı. Gecenin başlaması yüzünden bilgi edinemeyen halkımızı ol-

dukça endişelendiren bu gürültülü askerin zafer sevincinden başka bir şey değildi. Askerler vatandaşlarına yarayan bir hizmeti ifa etmekten dolayı zevkle havaya ateş ediyorlardı..."

Yine İkdam gazetesinin aynı tarihli nüshasından bir başka yazı başlığı "Osmanlı hamiyetinden beklediğimiz":

"İki gündür bu memleketin geçirdiği olaylar gerçekten hepimiz için ibret vermiş olsa gerektir. Asker kardeşlerimizin doğuştan gelen faziletlerini, iyilikseverliklerini, hukuka bağlılıklarını, Osmanlı şerefini korumalarını biz değil, yabancılar da takdir ettiler. Fakat birtakım dış düşmanlar vardır ki, onlar bu durumu, ihtimal, başka şekilde gösterirler, gösterebilirler. Şimdi bu yönde gerçeği Avrupa'ya teslim ettirmek cihanda en mukaddes görevimizdir. O görev ise ilk önce meşveret usulünün meşru olarak memleketimizde, milletin isteğine uygun şekilde uygulanmasıyla mümkündür. Zaten şeriat hükümleri de bunu emreder..."

İTTİHAT TERAKKİ'SİZ

Görülüyor ki 31 Mart olaylarının çıkışından, genellikle memnun olan "İkdam", sadece Meşrutiyet'in devamını istemektedir. Ancak istediği "İttihat-Terakki"siz bir meşrutiyettir. Aynı gazetenin olayları verirken bakanların bile öldürülüşünü adi bir zabıta olayı imiş gibi göstermesi de ilgi çekici. Mesela Adliye ve

Bahriye nazırlarının hikâyesi şöyle anlatılır bu gazetede:

"İyice tahkik edemediğimiz bir söylentiye göre mabeyne, istifalarını vermek üzere arabayla giden Adliye Nazırı Nazım ve Bahriye Nazırı Rıza paşalar Sirkeci'ye doğru indikleri sırada çevrilip Meclis binasının önüne getirilmişlerdir. Bazı kişilerin söylediklerine göre Bahriye Nazırı Rıza Paşa orada tabancasını çıkarıp asker üzerine ateş etmesiyle onlar da karşılık olarak Adliye Nazırı Nazım Paşa'yı Ahmet Rıza Bey zannıyla vurmuşlardır. İlk kurşun Adliye Nazırı'na isabet etmiş, eski Bahriye Nazırı ise ayağından yaralanmıştır."

İkdamın aynı nüshada başka olayları verişinde de bir memnuniyetin işareti vardır. Şûrayı Ümmet ve Tanin gazetelerinin yağma edilişini şöyle anlatır:

"Dün halk İttihak ve Terakki Cemiyeti'nin organları olan Şûrayı Ümmet ve Tanin gazeteleri idarehanelerine hücum ederek, kapılarını kırmışlar ve içeride bulunan gazetelerle gerekli aletleri, tamamen yağma ederek makineleri parçalamışlardır. Hurufat, (kurşun harfler) halk arasında bölüşülmüştür."

Haberlere devam edelim:

"Eski Kabine:

Haber aldığımıza göre hükümet askerin harekete geçeceğini bir gün önce öğrenerek eski Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın konağında toplanmışlar ve görüşmeler sonunda olayın çıkışını önlemek için acele

olarak Selanik ve Edirne'den asker istemeye karar vermişlerdir. Harbiye Nazırı da toplantıdan sonra sabahleyin nezarete gelerek askerlerin olaya karışmamalarını istemişse de başarı kazanamamıştır."

"Yüzbaşı İspatari Efendi:

Önceki gün öldürülen Süvari Yüzbaşısı İspatari Efendi, kasti değil, bir yanlış anlama sonucu kazaen vurulmuş ve bundan askerlerin hepsi müteessir olmuştur."

"Kaçak Bir Subay:

Tophane'ye bağlı Teğmen Muhittin Efendi dün Tophane Talimhane Meydanı'nda nöbet beklemekte olan bir askere karşı rövolverle ateş etmiş, fakat kurşunu isabet etmemiştir. Subay oradan kaçıp başına şapka giyerek sahildeki bir sandala atlamış ve denize açılmıştır. Ne tarafa gittiği anlaşılamamıştır."

"Yaralama: "Birinci Süvari Tümeni subaylarından Yüzbaşı Nail Efendi bir teğmenle birlikte önceki gece Yıldız'da Saat Kulesi önünde duran bir askeri tabanca ile yaralamışlar ve Osmanlı askerleri tarafından karşılık olarak öldürülmüşlerdir."

İkdam, 15 Nisan'da (Askerimiz) başlıklı yazısıyla isyancıları büsbütün tutmakta, ancak bunların Sultan Hamid'e itaat etmeleri gerektiğini yazmaktadır.

"... Dün Haydarpaşa vapurunda Osmanlı askerlerinden üç neferle beraberdik. Bunlardan işittiğimiz sözler bizi hayrete ve ciddi düşüncelere götürdü.

Gerek askerin, gerekse ordunun geleceğinin garantisi için bu her biri bir fazilet örneği olan askerimizin hissiyatını ve dertlerini iyi anlamak lazımdır.

Bunu anlayacak kimdir? Bittabi asker içinde büyümüş saç ve sakal ağartmış, bir Müslüman askerinin düşüncelerine yakından vakıf olmuş paşalar ve subaylar.

Dünkü neferin sözünü hiç unutamayacağız. O, Almanya'da eğitim görmüş, oldukça genç, fakat askerin hislerini anlamaktan aciz bir genç kumandan için dedi ki:

(Okuyup yazmak başka şeydir, medeni adam olmak yine başkadır. Böyle medeni olamamış bir subayın okuyup yazmasından biz askerler faydalanamayız. İnsan önce medeni olmalı.)"

İkdam daha sonra davranışların nasıl olması gerektiği hakkında uzun uzun ahkâm yürütür, bu arada askerlik eğitiminin yüklülüğünü eleştirir ve sonunda askerlerin padişaha bağlı olmalarını salıklar.

İkdamdan gerek buraya aldığımız, gerekse aynı mahiyetteki diğer yazılarından çıkan sonuç şudur:

Gazete 31 Mart isyanını, İttihat ve Terakki Cemiyetinin istibdadına son verdiği için alkışlamakta, cemiyetin orduyu kandırdığını, fakat asker durumu anlayınca işlerin ters döndüğünü ileri sürmektedir. Gariptir ki İstanbul'da yayımlanan Rum gazeteleriyle Yunan basını da "31 Mart"ı aynı açıdan görmektedirler.

SERBESTİ VE VOLKAN

Mevlanzade Rifat'ın Serbesti gazetesi de Hasan Fehmi'nin öldürülmesi vesilesiyle olaylardan hemen sonra İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne ve Teşkilatı'na

karşı şiddetli bir kampanyaya girişir. Gerçi Serbesti, mesela İttihadı Muhammediye Cemiyeti'ni desteklemez. Fakat isyancıları içli yazılarla mükemmel tahrik eder.

31 Mart'tan sonra Valkon gemi azıya almış, isyancı askerlerle arasındaki bağlantı pek açık hale gelmiştir. Nitekim gazetede çıkan ilanlar ve Derviş'in öğütleri bu bağlantıyı ortaya koyuyor.

Mesela 4 Nisan 1325 tarihli Volkan'dan:

"Asker arkadaşlarımızdan rica. Şeriatı Garrai Ahmediyenin kabulü için etmiş olduğumuz nümayişte perakende hizmetlerde bulunan Rüfekanın noksan silahları Tophane fabrikasınca verilmişti. Eslihanın bir kısmı hâlâ fabrikaya teslim edilmediği cihetle herkesin bulunduğu mevkide usulü veçhile teslim edilmesi ve bir de vatandaşlarımızın yedlerinde görüldüğü takdirde alınıp gönderilmesini Şeriatı Muhammediye adına rica ederim. (Tophane Sanayi Alayı'nda Erzurumlu Halis Abdullah)"

5 Nisan 1325 Volkan:

"Umum asker karındaşlarımıza nasihat -

1 Nisan'da Meclis binası önünde içtima eden asâkir-i şahanenin fikirleri herkesçe malum olmuştur. Allahın yardımıyla arzumuza nail olduk ve bu harekâtımızı ecnebi devletlere varıncaya kadar takdir ettirdik. Şükürler olsun, askerlik adına şu kazanmış olduğumuz namı celil ile iftihar etmeliyiz - İmzalar."

6 Nisan 1325:

"İslam kadınlarımızın Bedesten Çarşısı'nda ve Beyoğlu'nda bazı kötü mahallerde dolaşmaları ve dükkânlar içinde görülmeleri şeriata aykırı olduğundan İslam kadınlarının bu halden feragat etmeleri ihtar olunur - Umum askerler."

Aynı tarihte ve aynı nüshada Vahdeti'nin ricası:

"Mesela 4'üncü avcı taburu, altıncı alay namına kadınlarımızın Beyoğlu'nda vs münasebetsiz mahallere öyle açık saçık gitmemelerini talep ediyor. Evet biz de sizinle beraberiz. Lakin bize matbuata biraz müsaade ediniz ki, şimdiki halde pek büyük işlerle meşgulüz. Onları yoluna koymak üzere çalışalım..."

180 DERECE DÖNÜŞ

Hareket Ordusu İstanbul'a sızıp hâkim olduktan sonra "İkdam"ın yazdıkları 10-15 gün öncekilerin tamamen tersidir. Volkanda ise Derviş Vahdeti, kurtuluşu kaçmakta bulmuştur.

Bakınız İkdam 2 Mayıs Pazar nüshasında "Yaşasın Ordu" başlığıyla duruma hâkim olan orduyu nasıl alkışlıyor:

"... Bu fedakâr gönüllülerin son hürriyet savaşı sırasında gösterdikleri çabayı ve büyüklüğü Mahmut Şevket Paşa kumandasında İstanbul surlarında ifa ettikleri vatan hizmetini yad etmek bizim için en büyük, en önemli bir görevdir.

Osmanlı gönüllüleri İstanbul ufuklarının istibdat

bulutu ile örtüldüğünü duyar duymaz büyük bir heyecan içinde kalmışlardır. İstibdadın merkezine yürümek için birbirleriyle adeta müsabakaya girişmişlerdir. Herkes beşikteki yavrusunu, hasta annesini, biçare karısını bırakarak silahlanıyor, bu şerefe nail olamayan genç mektepliler, gönüllü kafilesini götüren trenin önüne yatıyorlardı.

Manastırda, Selanik'te, Arnavutluk'ta, vatanın hemen her köşesinde Abdülhamid'in istibdadını mahvetmek, vatanı bu son felaketten kurtarmak, Osmanlıların en büyük bir siyasi terbiye ve vatanperverlik hisleri ile dolu olduklarını bütün medeni dünyaya göstermek için takdir edilecek bir hamiyet yarışmasına girişiliyordu.Bütün Osmanlılar temmuz meşrutiyet devriminin koruyucusu ve faili olan orduya katılmak istiyor ve bu orduyu yöneten genç, muktedir, çalışkan ve ateş parçası olan hamiyetli subaylar arasında vatanın en büyük gününden hisse almak bahtiyarlığını arzuluyordu..."

"... Binaenaleyh vatanı istibdattan kurtaran, milleti saadete götüren etkenleri incelediğimiz zaman bir yüksek kuvveti, silahlı kuvvetleri takdis etmemiz gerekir ki, o da muzaffer ordumuz, şanlı subaylarımızdır."

Kısa bir süre önce yere batırılan subaylar, görülüyor ki bu defa göklere çıkarılmaktadır. Gerçi İkdam yazılarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden söz etmez. Şu var ki, bu yazılarda göze çarpan bir çabayla öğdü-

ğü subaylar daha önce aciz dediği ittihatçı subaylardan başkaları değildir.

"TÜRK BASINI 31 MARTTA SIFIR ALDI"

31 Mart'ta basınının durumu ve tutumuna biraz daha açıklık kazandırmak için Hüseyin Cahit Yalçın'ın, "31 Mart'ta Türk basını sıfır aldı" başlığıyla kaleme aldığı yazılardan bir örnek verelim: Olaylar sırasında en büyük tehlikeyi atlatan, bir Rus vapuruyla önce Odesa'ya kaçıp, oradan da Selaniğe giden Hüseyin Cahit bakınız ne diyor:

"Askerlerimiz başlıklı bir makale, Yeniçeri ananesini ihya ederek İstanbul sokaklarını yüzden çok subay ve sivil kurban kanıyla boyayan asilere dalkavukluğa başlıyordu... (İkdam) nazarında sokakta başları taşla ezilen subaylar haksızdı, çünkü subaylar idman işinde takat ölçüsünü geçmişlerdi. Ve böyle yapılıp yapılmadığı bilinmez olduğu halde rastgele bir subayın böyle meçhul bir hareketin cezasını neferler elinde parça parça edilerek çekmesi doğru idi...

Bu noktada bizim Türk basınının en acı, en yüz karası bir ahlak yarasının üzerine parmağımızı koymuş oluyoruz.

Karaktersizlik ve dalkavukluk!..

Gazetecilik her sabah halktan adeta onar para dilenerek cep doldurmaya yarar bir vasıtadan ibaretti... Vicdani kanaat, prensip, ahlak, meslek bunlar mana-

sız boş laflardı. Hakikat yalnız kara bir meteliktir. İşte 31 Mart olayında kendini gösteren basın, 31 Mart'tan hemen sonra hüküm ve nüfuz ayak takımının, asi neferlerin elindeydi. "İkdam" onları alkışlıyor, daha önce ise Abdülhamid'in düdüğü ötüyordu. Türk basını onun bendesi idi. 10 Temmuz'dan sonra cemiyet korkusu kalkınca menfaat başka tarafta aranır oldu...

Sonra da, aynı gazetecilerin biraz yüz buldukları zaman yüksek idare prensibinden, felsefi devlet kurallarından, ahlak ve karakterden dem vurduklarını görürsünüz.. Onlardan kahraman beklemek hak değildir. Fakat insan olmalarını istemek bir haktır."

HAREKETİN NEDENLERİ

31 Mart Olayı Osmanlı Devleti'nde daima kendini hissettiren ve iktidar fırsatı arayan İslamcılık akımını soysuzlaştıran gericilik hareketidir. Bu hareket-te hem birtakım tahrikler, tahrikleri yapan kişiler, topluluklar vardır. Hem de o günkü şartlar hareketin meydana gelişinde başlıca rolü oynamıştır.

Bu bakımdan isyanı tek nedenli ve tertipli olarak değil, çok yanlı olarak görmek gereklidir.

1- Harekette tahriki yapan ve İslamcılık akımına cihad ilanıyla sokaklara döküp silahlı çatışmaya götüren İttihad-ı Muhammedicilerdir, Volkancılardır. Fakat Volkancıların arkasında dış ülkelerin gizli teşekküllerinin parmağı olduğunda şüphe yoktur. Nitekim

bu şüphe duruşmalar sırasında kuvvetlenmiş, fakat İttihatçılar, Mahmut Şevket Paşa, Düveli Muazzama ile arayı bozmamak için soruşturmaya izin vermemiştir.

2- Yine Volkancıların arkasında ve yanında Cemiyeti İlmiye dışındaki medrese hocalarının bulunuşu dikkat çekicidir. Ancak Cemiyeti İlmiye de 31 Mart isyanının karşısına çıkmakla ve Meşrutiyeti savunmakla beraber islamcılık akımının başarı kazanmasını ön planda daima tutmuştur. Cemiyeti İlmiye'nin bu davranışı isyancılarla beraber olmadıklarını, fakat o günkü iktidardan yana da bulunmadıklarını göstermektedir.

3- 31 Mart isyanının nedeni maksatlı olmayan yorumlarda genellikle özgürlüğün getirdiği anarşik ortama bağlanır. Şüphesiz bu, nedenlerin önemlisi ve belki en önemlisidir. Fakat o zamanki deyimle "Hürriyet"in umulanı vermemesidir ki, halkı ve askeri tahrike müsait hale getirebilmiştir.

Gerçekten yıllardır ezilmiş, sömürülmüş olan halk sınırlı siyasi özgürlükte önce bir kurtuluş ümidini görmüştür. Jön Türklerin, İttihatçıların yoğun propagandaları ile o hürriyet onun gözünde adeta iyilik getirecek, refah getirecek bir şey, bir kişi haline gelmişti. Hüseyin Cahit Yalçın'ın dediği gibi: Hürriyet Batı'dan gelen bir hemşire bile sanılmıştı. Fakat kısa süre sonra refah, mutluluk gibi beklenen değişiklik olmadığı için "Hürriyet" için duyulan bilinçsiz sempati ve sevgi, antipatiye hatta düşmanlığa dönüşmüştür. Onun yerine

şeriat, padişahın mutlakiyeti daha ehveni şer görülmüş ve zavallı "Hürriyet" kâfirlik sembolü haline getirilmiştir. Hele özgürlük ortamında o zamana kadar varılan ve bellenen kavramlara karşı girişilen hücumlar, Osmanlı insanını boşluğa itmiştir.

4- Bazı yorumculara göre 31 Mart'ın nedeni sadece askeridir. Askerler, eğitimdeki yenileşmeye karşı ayaklanmışlar, ordu tarafından da ezilmişlerdir. Şüphesiz isyanı asker yürütmüştür. Ancak askeri ayaklandıran ne eğitim, ne de Alaylı-Mektepli hikâyesidir. Gerçekte Halifeyi, Hazreti Padişahı'yi koruması için eline silah verilmiş halk topluluğu olan askerler yeni düzene karşı eskiyi getirmek için ayaklanmışlardır. Beyinleri asırlardır yıkanmış olan silahlı insanlar, özgürlük düzeninden umduklarını bulamadıkları için çeştili akımlar tarafından kolayca tahrik edilmişler, geleneksel tutuculukları sömürülmüştür.

PRENS SABAHATTİN NETİCEYİ BEKLİYORDU

5- İsyandan önce ve isyan sırasında Prens Sabahattin Bey'in durumu hayli ilginçtir. Görünüşe göre Prens olayla ilişkilidir. Ancak geride durmayı tercih etmekte, birtakım hesaplara girişmektedir.

Sabahattin Bey hakkında vardığımız bu yargı şimdiye kadar yayımlanmamış ilgi çekici bir belgeye dayanmaktadır. Bu belge Sultan Hamid'e tahttan indiri-

lişini bildiren Parlamento heyetine ordu adına mihmandarlık etmiş Albay Galip Bey'in (merhum General Galip Pasiner) anısıdır. Yeğeni ressam Salih Erimez'in bize verdiği anılarında Galip Bey, Sultan Reşat'ın, Sabahattin Bey hakkında söylediklerini açıklamaktadır.

Abdülhamid'den sonra tahta geçen Sultan Reşat, bunları 1327 yılında Galip Bey'e Üsküp'te anlatmıştır.

Galip Bey anısının başında padişahın önce kendisine günün olaylarıyla ilgili sorular sorduğunu yazdıktan sonra sözü 31 Mart İsyanı'na getirip, Prens Sabahattin'in bu olaylar içine ne dereceye kadar girmiş olduğunu Galip Bey'den öğrenmek ister. Prens padişahın yeğenidir. Bu bakımdan Galip Bey idareli bir cevap vermeği düşünür. Galip Bey'e göre, Prens, hem Ahrar Fırkası'nın, bir anlamda kurucusu, hem Muhammedi Cemiyeti'nin destekçisidir. Hem de İttihat ve Terakki ile anlaşmış görünmektedir. Padişahın sorusunu şöyle karşılar: (Sadeleştirilmiştir.)

- "Prens Sabahattin Beyefendi orta noktada duruyordu. Bütün fırkalara hoş görünüyordu. Neticeyi bekliyordu. Netice belli olunca o da bir durum alacaktı." Padişah ise, bu cevap üzerine şu konuşmayı yapar:

SULTAN REŞAT NE DİYOR

"Sabahattin gayet allâk ve karıştırıcıdır. Bakın, benim başıma gelen bir vakayı size anlatayım. Geçen

sene hal olayından 15 gün evvel Prens Sabahattin benim yanıma geldi. Ara sıra gelirdi ve bana günlük olaylardan söz açardı. Bu defa önemli bir meselenin müzakeresi için ve benim düşünceme müracaat etmek üzere geldiğini söyledi. Yalnız kalmaklığımız için beylere tenbih ettim. Sabahattin dedi ki:

(İttihat ve Terakki Cemiyeti gayet mahirâne ve esrarengiz birtakım oyunlar oynuyor. Belki bir ihtilâl çıkaracak ve birçok kan dökecekler. Ve bu ihtilâl sonucunda Abdülhamid'i hal ederek, sizin hakkınızda yapacakları muameleyi henüz bilemezsem de, behemahal Yusuf İzzettin Efendi'yi tahta geçirecekler. Bunun için arkadaşlarımla inceden inceye müzakere ettim, nihayet sizi tahta çıkarmak için çareler düşündük. Henüz daha uygun vakit vardır. İhtilâl 10-15 günden evvel olmaz. İhtilâlin önlenmesine çare bulmak mümkün değilse de sizin hayatınızı ve hukukunuzu muhafaza etmek çaresini bulduk. Bu kabil olacaktır. Fakat biraz paraya ihtiyaç vardır. Lüzumlu olan parayı çabuk tedarik edebilirsek, işimizi becerebileceğiz. Bunun için müracaat ve müzakereye geldim.)

Ben Sabahattin'in ahlâkını, durumunu bildiğimden maksadını tamamıyla açıklatmak için kendisine mülayim ve muvafık görünme yolunu tuttum. Ve (Peki, gerçi böyle bir halin vukuuna inanamazsam da, farz edelim dediğiniz doğru çıkacak ve benim hakkımdaki tasavvur ve tertiplerinizi icra için para sarfı gerekecek, şu halde ne kadar paraya ihtiyaç olacaktır ve benim param olmadığını pekala bilirsiniz.) dedim.

100 BİN LİRA

Sabahattin Bey: (Sizi temin ederim ki, yakında kanlı olaylara ve ihtilâllere İstanbul şahit olacaktır. Ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maksadı benim dediğim gibidir. Buna karşılık hayat ve hukukunuzu korumayı kendim için vazgeçilmez görev bilirim. Size karşı beslediğim sevginin derecesini bilirsiniz. Bu yolda en büyük fedekârlıklara girişeceğim. Ancak paraya ihtiyaç vardır, bu gibi önemli meselelerde parasız hiçbir iş görülemez. Bittabi lazım olacak paranın miktarı da pek az olamaz. Şimdilik 100 bin lira ile işe girişebiliriz. Ve ümit ederim ki daha çok ziyade paraya lüzum kalmaz) dedi.

Dedim: (Oğlum ne diyorsun? Ben yüz bin lirayı nereden bulurum. Bilirsiniz ki benim beş param yoktur. Yalnız toplanmış maaşlarımdan 30 bin lira kadar Hazine'den alacağım vardır. Başka bir servetim de yoktur. Fakat ben ilahi kadere razıyım. Böyle büyük külfetlere pek de lüzum görmezsem de sizin farz ettiğiniz tehlikeyi doğru olarak kabul edersek, o tehlikeden kurtulmak da Allah'ın emri icabından bulunduğuna göre, haydi mümkün tedbirlere müracat ve teşebbüs edelim. Fakat mümkün olmayan bir şey nasıl yapılır. Eğer benim alacağım olan 30 bin liranın ödenmesi kabil ise alalım ve bu uğurda sarfedelim.)

Sabahattin bütün kuvveyi iknaiyesini sarfederek bin dereden su getirdi. Benden bir dereceye kadar bu

işe yatkınlık gördü, ümitli olduğu için benimle bayağı pazarılğa girişti ve nihayet 50 bin liraya indi.

MAKSADINI ANLAMIŞTIM

Ben Sabahattin'in maksadını anlamıştım. Beni iğfal edecek, para çarpacaktı. Fakat bilmemizlik daha doğruydu, ben de 50 bin lirayı vermeye razı oldum. Ve (kabili tahsil ise alacağım olan 30 bin lira var demektir. Daha 20 bin lirayı nereden bulacağım) dedim.

Sabahattin: (Efendim 30 bin lira matlubunuzun şimdilik tahsili güçse de sizin için, bahusus iki hafta sonra padişah olacağınıza göre 50 bin liranın tedariki o kadar müşkül değildir. Siz müsaade ediniz, yarın 50 bin lira borç alabiliriz) dedi.

Dedim: (Kimseyi tanımam, kimden borç alacağım ve ne vasıta ile?)

Dedi ki: (Efendim benim bildiğim bankerlerden bir İngiliz banker vardır. Ondan istediğimiz kadar para alırız. Kendisiyle muamelem vardır. Yalnız borç sizin namınıza olacağı için kendisini bizzat takdim etmekliğim ve şartları burada birlikte kararlaştırmamız lazımdır).

Dedim: (Şu halde o bankeri getir, görüşelim, mümkün olanı yaparız). Sabahattin yarın sabah bankeri getiririm dedi gitti! Evet Sabahattin bana bir oyun oynamak istiyor. Dur bakalım işi yarın sonuna erdiririz dedim.

BANKER İNGİLİZ DEĞİLDİ

Ertesi günü öğleden evvel Sabahattin Bey'in bir ecnebi ile geldiğini haber verdiler. Bittâbi kabul ettim. Ecnebiyi tetkik ettim bu adamda hiç de İngiliz tavır ve kıyafeti yoktu. Bir İngilizden ziyade bizim yerli Rum ahalimize benziyordu. Benim maksadım işin sonuna ermek idi. Binaenaleyh borçlanma şartlarına hiç önem vermeksizin müzakerenin nihayetini bekliyordum. Nihayet yapma İngiliz bankeri ile pek uygun birtakım şartlar ile borç aktini kararlaştırdık. İmza edeceğim bir mukavele ve bir senetle Sabahattin Bey 50 bin lirayı alacak ve beni ve hukukumu koruyacak, 15 güne kadar patlaması muhakkak olan ihtilalin üzerine benim tahta geçmemi sağlayacaktı. Ben Sabahattin Bey'in entrikalarını anlamamızlıktan gelerek vicdanen müteessir ve mustarip bir halde sabır ve sükuneti muhafazaya çalışıyordum. Nihayet iş bitti. Sabahattin Bey ile düzme Frenk yahut İngiliz çıktılar. Fakat Sabahattin'i tekrar çağırdım. Misafirimiz gittikten sonra Sabahattin Bey'e:

Ey oğlum, istikraz işi bitti değil mi? Şimdi beni dinle.. Bu parayı aldım sarfettim. Sonra nasıl ödeyeceğiz. Sana demiş idim ki benim param yoktur. Ve ben de bir insanım, bahusus oldukça ihtiyarım. İhtimal ki yarın bir emrihak vaki olur, sonra bu parayı nasıl ve kim tasfiye edecek? Sağ da kalsam tahsisatını yetmeyecektir.

Dedi ki: (Milletin hazinesi tasfiye eder).

Dedim: (Millet bunu tanımaz. Bu şahsi bir borçtur. Binaenaleyh devlet Hazinesi'nden sarf ve tasfiyesine müsaade edilmez).

Sabahattin Bey mütebessimâne bir tavır ile: (Ya ben ne için bir ecnebi ve bahusus bir İngiliz bankeri intihab ettim, bunlar devletin boğazına basınca paraları çatır çatır alırlar. Hiç bırakırlar mı? Siz bu ciheti düşünmeyiniz. Merak etmeyiniz orası kolaydır).

İşte artık bunun üzerine sabrım sükutum tükendi: (Ya dedim, demek ki sen şimdiden beni devlet ve millet aleyhine hıyanete sevk ediyorsun öyle mi? Teessüf ederim. Benim sükutum, senin bu meselede oynamak istediğin oyunu anlamak içindi. Yoksa ben Cenabı Hakkın takdirine kani ve razı olduğumu sana söylemiştim. Allah'ın emri ne ise o olur. Böyle hain teşebbüs ile ikbalperest değilim, eğer benim tahta geçmem mukadder ise, senin teklif ettiğin gibi gayrimeşru vasıtalara müracaata hiç lüzum yoktu. Buna katiyen muhalifim. Senin muhafaza ve müzaheretine asla ihtiyacım yoktur. Ben şan ve saltanat peşinde değilim. Hiçbir vakit de böyle şeylere müracaata tenezzül etmem. Ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin benim hakkımda beyan etmek istediği kötü niyet tasavvurlara katiyen ihtimal veremem. Ve hatta bir ihtilal çıkaracağına da inanmam. Her ne olursa olsun, ben şu tekliflerini tamamıyla reddediyorum. Bir daha bana bu yolda müracaat ve teklifte bulunmamalısın. Sonra fena halde gücenirim) diyerek kendisini savdım.

İşte Sabahattin Bey'in hali... Filhakika birkaç gün sonra 31 Mart vakası patladı. İhbar olunan ihtilal baş gösterdi. Bu vaka bir iki gün için beni düşündürdü. Fakat meselenin rengi anlaşıldı. Daha ilk günü ihtilalin İttihat ve Terakki tarafından değil, bilakis Sabahattin'in tarafları tarafından tertiplenip yapıldığına muttali olmuştum. Demek oluyordu ki, Sabahattin Bey, benden çarpacağı 50 bin lirayı ihtimal ki, kısmen bu ihtilal için sarfedecekti. Veyahut aksi neticeler çıktığı takdirde kendisinin istikbalini temin eyleyecek idi.

Filhakika bu olaydan, yani Sabahattin'in müracaat ve tekliflerinden 15 gün sonra tahta çıktım, fakut bu çıkış dediğim gibi normal durumda oldu. Mukadderatı ilahiye!.."

Sultan Reşat'ın yukardaki sözlerine bir-iki ilave yapalım:

Ahrar Fırkası'nın organı Osmanlı gazetesi ile Sabahattin Bey'in yayımladığı, açık mektuplarda Prensin 31 Mart hareketini hiç de takbih etmediği görülür.

Sabahattin Bey'in mektupları, hatta ulema ile askerlere başarı dileği ile yüklüdür. Ulemanın "bugün her zamandan çok" gayret göstermesi gerektiğine işaret eder, meşrutiyeti uzun yıllar gurbette savunanlar adına kendilerine şükran sunar ve bu arada kendi siyasi görüşlerini telkin etmeye çalışır.

Mektuplar ve Osmanlı gazeteleri incelendiği zaman görülmektedir ki: Prens Sabahattin, isyanın karşısında değildi, bu yolla ancak İttihat ve Terakki'den

kurtulunabilineceğini ummaktadır. Ayrıca prensin o günlerde Heybeli civarında deniz subaylarıyla temes etmesi ve Abdülhamid'i devirmek için onları kandırmaya çalışması Sultan Reşad'ın söyledikleriyle birleştirilince durum büsbütün sırıtmaktadır.

Prensin olaylar karşısındaki bu davranışı Hareket Ordusu İstanbul'a girdikten sonra onun tevkifiyle sonuçlandı. Şu var ki, Mahmut Şevket Paşa'nın emriyle salıverildi, hakkındaki soruşturma da kaldırıldı.

Mahmut Şevket Paşa, aynı müsamahayı Vahdettin için de gösterecektir. Duruşmalar sırasında Vahdettin'in İttihadı Muhammediye Cemiyeti'ne girmesi bu cemiyete yardım iddiaları üzerine hemen hiç gidilmemiş, isyanı bastıran ordu, sarayı ve hanedanı suçlamaktan açık açık kaçınmıştır.

6- Şu da var ki, 1908 devriminden sonra ordunun aydın tabakası olan subaylar da çoğunlukla üst yapıdıki siyasi çalkantılara kendilerini kaptırırlarken altyapıdaki topluluktan ayrı düşmüşlerdir. Sadece 3'üncü Ordu ile 2'nci Ordu üst-alt bağlantısını devam ettirebilmişlerdir. Hareket Ordusu'nun başarısı bu bağın kopmamış oluşundadır.

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN TUTUMU

7- Buraya kadar 31 Mart'ın akla gelen nedenleri üzerinde durmaya çalıştık. Ancak, bu nedenler ya sistemin kendi içindeki çelişmesi, ya İttihat Terakki kar-

şısındaki tutucular, ya askeri ve halkı şeriat için tahrik edenlerle ilgili idi. Oysa isyanın meydana gelişinde dolaylı olarak İttihat ve Terakki'nin tutumunun etkisi yok değildir.

Önce şunu hemen söylemek gerekir ki, ıslahatçılar, reformcular, iyi niyetlerine rağmen, gerçekte ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Temeldeki ekonomik konulara hemen hemen yabancı idiler ve sanıyorlardı ki, istibdat törpülenir ve frenlenirse her şey halledilmiş olacaktır. Onlara göre halkın istediği, sadece baskının ortadan kalkmasıdır. Daha önce işaret ettiğimiz gibi önceleri halk da bunun böyle olduğunu sanmıştır, fakat, kısa süre sonra özgürlüğün yukarı kademede atışmalardan başka bir şey getirmediği de anlaşılmıştır.

Ayrıca, reformcuların bölük börçük Batı'dan esinlendikleri akımlar, onlarda aydın oldukları değişmez fikrini yerleştirmiş, bu değişmez fikir ise halkla bağlarını koparmıştı. Şüphesiz halk için, halkın iyiliği için düşünüyor, çalışıyor, kendi aralarında tartışıyorlardı. Hatta halk için Meşrutiyet'i de ilan ettirmişlerdi. Fakat halkın yukarısında bir ayrı sınıf idiler. İşte kendisine fazla bir şey getirmeyen aydından zaten kopmuş olan halkı gerici, tutucu zümre kolayca kendi tarafına çekebilmiştir. İttihat Terakki ise kopukluğu giderecek hiçbir tedbir düşünmeden, 31 Mart'tan kısa süre sonra dış olayların da baskısıyla kolay yolu, diktatörlüğü seçmiş Abdülhamid'le aynı paralele girivermiştir.

Nitekim ittihatçıların bu tutumuna daha o zaman

teşhisi koyan Atatürk, Milli Kurtuluş Savaşı'nda, bütün çabasını halkla beraber olmaya, halkla birlikte savaşmaya harcayacaktır.

31 MART BAŞARI KAZANABİLİR MİYDİ?

Bu mesele o dönemin hemen sonrasında politikacıları özellikle İttihat ve Terakki liderlerini hayli meşgul etmiştir. İsyanın oluşunun, daha doğrusu ayaklanışın oldukça iyi tertiplendiği şüphesizdir. Ne var ki, isyan sonrasının hesapları çarşıya uymamıştır. İsyancıların tahminlerine göre, İstanbul'da duruma hâkim olununca padişah-halife dizginleri ele alacak, parlamento içindeki kadro, isteneni verdi mi mesele bitecekti. Strateji klasik Yeniçeri stratejisidir.

Sadece değişiklik ayaklanış başarısından sonrasının halifeye bırakılmasıdır. O her şeyi şeriat üzre, yoluna koyacaktır.

DÜN VE BUGÜN

59 yıl önceki ayaklanma günleriyle bugün arasında elbetteki tam bir bağlantı kurulamaz. Ne mektepli-alaylı meselesi, ne askerin subayına karşı hareket ihtimali, ne padişah, ne saray yoktur bugün. Ancak, Türkiye'nin bünyesinden gelen birtakım nedenlerle çelişmelerin, değişik görünüşlü olmakla beraber, iki dönem arasında paralellik yarattığını inkar etmeye de imkân yoktur.

1924-1961 anayasalarında getirilen laik anlayışı kökleştirme çabalarımıza rağmen, kıyafet, yazı, takvim, şapka değişikliklerine rağmen karşı kıpırdanışları cezalandırmak için kanunlar çıkarmamıza rağmen, asırlar öncesinden gelen bu nedenlerin üstü, sadece bir süre örtülü kalabilmiş, Milli Kurtuluş Savaşı kuşaklarının baskısı kalkınca hepsi kendini göstermeye başlamıştır. Son birkaç yılda ise tarikatlar, şeriatçı örgütler adeta geometrik dizi ile çoğalıvermişlerdir.

İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nden çok daha etkili olan bu örgütler şimdiki halde bir iki siyasi partinin güya baskı grubu gibi çalışıyorlar. Ne var ki bu geçici bir dönemdir onlar için. Nitekim gazetelerinde, dergilerinde bu dönemin geçeceğini, kurtuluş gününün geleceğini mütemadiyen tekrarlıyorlar.

ÜMİTLENMEK İÇİN

Gerçekte ümitlenmek için sebep de vardır. Zira 1908'in Saidi Kürdisi, peşine pek az insan takabilmişti. Bugün ise milyonlarca mürit Nurculuğu, Süleymancılığı birer tarikat haline getirmişlerdir.

Bir zamanlar gâvur ve kâfir diye damgalanan ıslahatçıların yerine bugün "Allah'sız solcuların" ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca, 1908'lerde saray ile bir küçük azınlık, gerici örgütleri ve gerici basını beslerdi. Bugün saraydan dağıtılan ulufenin yerini özel kasalar almıştır, küçük azınlık artık milyonlar-

la oynayan dev kuruluşlardır. Üstelik dışardaki petrol kasalarının bütün dünyaya cömertçe dağıtıldığı bir dönemde yaşadığımız bilinmektedir.

Bugünlerin bir özelliğine daha işaret edelim: Meşrutiyetin İslamcı akımlarını kuvvetli bir ilmiye kadrosu daima etkilemiştir. Bu ilmiye kadrosu gerçi teokratik düzen taraftarıydı. Fakat aynı zamanda meşveretçi idi. O kadro sokak hareketlerini genellikle frenlemeye çalışmıştı. Oysa şimdi İslamcılık akımı onun bunun elinde kalmış ve Derviş Vahdetî tipindekiler akımın yönetiminde adeta başrolü almışlardır.

Bu yüzden akım yurtdışındaki İslamcı kurtuluşlardan etkilenmekte, yayın organlarında, özellikle bu etki kendini göstermektedir.

Burada Devriş Vahdetî ile bugünküler arasındaki benzerliği gösteren basit fakat ilginç bir teşebbüse de işaret edelim:

Volkan gazetesinin verdiği İttihadı Muhammedî Cemiyeti'ne ait haberlerden biri "İttihadı Muhammedî Cemiyeti Denizcilik Şirketinin" kurulacağıdır. Haberlere göre Müslümanların katılmasıyla kurulacak şirket vapur işletecek, bu vapurlardan herbirinin içinde camii şerif bulunacak ve asla içki kullanılmayacaktır. (Volkan 4 Mart 1325)

Şirket teşebbüsü haberi ilk bakışta o zamanki İslamcıların 31 Mart'tan önce işin ticaret tarafını da ayarlamaya başladıklarını gösterir. Fakat aslında ilginç olan o değildir. Bugünkü Vahdetî'ler de aynı metodu izliyorlar. Nitekim hergün ortaya işletme projeleri atılmakta,

hatta din kardeşlerinden bu işletmeler içinde birleşmeleri istenmektedir. (Mesela geçenlerde yeni bir şirket için gönderilecek para miktarı bile tespit edilmişti).

LAİK DEVLETE KARŞI

Şimdiki İslamcılık akımının başka bir özelliği de, laik devlet içinde gelişmekte, hızlanmakta oluşudur. Osmanlı devleti laik değildi. Meşrutiyet İslamcıları bu bakımdan devletin temelini değiştirmek istememişlerdir. En fanatiğinin bile istediği sadece Meclis'in kalkması, Sultanın tek adam olarak yönetimi ele alması idi. Ve bunu Osmanlı devletinin kalkınması için gerekli görüyorlardı. Şimdi ise akım laik devlete karşıdır. Laikliği ortadan kaldırmak için yapılacak şey devleti yıkıp Kuran esaslarına göre yeniden kurmaktır. Nitekim şeriatı savunurlarken düşünceler de açık açık ortaya çıkmaktadır.

NE OLUR?

Denilebilir ki, Türkiye'deki şeriatçılık akımı tehlikeli olamaz. Çünkü birlik halinde değillerdir. Siyasi örgütlenmeye gitmek imkânları yoktur, fikir kuvvetleri yoktur. Sadece kendilerine tavizkâr davranan siyasi kadroları desteklemekte veya siyasi parti içinde kendilerine dayanaklar bulmaya çalışmaktadırlar. Yıllar öncesi bile devrimci kuvvetler karşısında yenilgiye uğramışlardı. Ayaklanmalar daima bu kuvvetler ta-

rafından bastırılmış, ezilmişti. Üstelik bugün radyo, sinema vs. gibi kitle haberleşme araçları toplumu değiştirmiş, uygarlıkla temas artmış, geriye gitmek istemeyen genç kuşaklar yetişmiştir. Gerici akımların kuru gürültüden ibaret olduğunu ispat için öne sürülen bu verilerin çoğu, iyi niyete dayansa da dayanmasa da şüphesiz doğrudur. Türkiye'nin 1968 yılında laik Cumhuriyet'ten, dini devlete döneceğini sanmak hatalı bir değerlendirme kabul edilir. Şu var ki "dini devlet" bir sonuçtur. Mesele ise sonucun alınıp alınmayacağında değil, sonuç alınacağına inanan fanatiklerin aksiyona geçip geçmeyeceklerindedir. Bugün devlette kilit noktalarını tutmak için aksiyondadırlar. Az da olsalar parlamentoya girmişlerdir. Devlet kademelerinde önemli koltuklar kapmışladır. Ama kaplumbağa misali gidiş bu akımı yürütenlerin çoğunu tatmin etmemektedir. Sonuca daha çabuk ulaşmaktan söz etmeye başlamışlardır ve görünüş odur ki ulaşabileceklerine de inanmaktadırlar. Baskıları arttıkça bu baskı karşısında direnme zayıf kaldıkça, daha doğrusu ortamın uygunluğu kanısı yerleştikçe sonuç alabilmek için teşebbüse geçmek isteyeceklerdir. Nitekim son zamanlarda Derviş Vahdeti'ninkiler gibi kıyam yazıları, artmıştır. Hatta cihad emirleri verilmeye başlanmıştır.

Sonuç için kıyama kalkışırlarsa ne olur? Şüphesiz devrimci kuvvetler tarafından ezileceklerdir. Hem de bir daha başlarını kaldıramayacak şekilde ezileceklerdir. Ancak böyle bir teşebbüsten ve kafaların ezilmesinden sonra siyasi özgürlük düzenine de herhalde

paydos edilecektir. Gericilik akımlarının gelişmesindeki tehlike buradadır.

Bu yazı dizisini hazırlamak için faydalanılan eserler:

1- Yunus Nadi Abalıoğlu:
İhtilal ve İnkılabi Osmani
2- Celal Bayar: Ben de Yazdım (1 ve 2'nci ciltler)
3- Mustafa Baydar: 31 Mart Vakası
4- Faik Reşit Unat: Ali Cevat Bey'in Fezlekesi
5- Dr. Tarık Zafer Tunaya: İslamcılık Cereyanı
6- Niyazi Berkes: 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz
7- İbnülemin M. Kemal: Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar
8- Server İskit: Türkiye'de Matbuat Rejimleri
9- Prof. R. Galip Okandan: Amme Hukukumuzun Ana Hatları
10- Mustafa Turan: 31 Mart Faciası
11- İsmail H. Danişment: 31 Mart Vakası
12- Hüseyin Cahit Yalçın: 50 Yıllık Matbuat Hatıraları
13- Resneli Niyazi Bey'in Hatıraları
14- İsmet İnönü: Hatıralar 2. Bölüm (Ulus Gazetesi)
15- Prof. Bedi N. Şehsuvaroğlu: Sultan Abdülhamid
16- Dr. Rıza Nur: Hayat ve Hatıralarım, cilt: 2
17- Tahsin Ünal: Türk Siyasi Tarihi
18- Gazete ve Mecmualar: Volkan, İkdam, Serbesti, Mizan, Tanin, Resimli Kitap, Serveti Fünun, Kalem.

'31 Mart', ülkemizde "Şeriat devleti isteriz!" parolası ile sık sık tekrarlanan gericilik ayaklanmalarının en ünlüsüdür. İslamlığı kurtarmak için yapılıyormuş gibi gösterilen bu yoldaki hareketlerin, emperyalist Hıristiyan devletler tarafından parayla desteklendiğinin, hatta yönetildiğinin ortaya çıkması. bilgisiz insanların birtakım karanlık oyunlara nasıl alet edildiğini anlatmaya yeter. Dış güçlerin içerdeki çıkarcı gruplarla işbirliğini, bunların zaman zaman birbirleriyle çatışmalarını ya da uzlaşmalarını, Doğan Avcıoğlu'nun usta kaleminden '31 Mart'ta Yabancı Parmağı' adlı kitabında merakla okuyacaksınız.

31 Mart olayının bilinmeyen yanlarını yeni belgelerin ışığında ortaya çıkaran ve bugünkü gericilik olaylarının tarihsel köklerini aydınlatan bu eserin, ilgiyle karşılanacağını umuyoruz. Doğan Avcıoğlu'nun bu ilgi çekici kitabını, gelecek cuma günü yine gazeteniz Cumhuriyet'le birlikte alacaksınız.